

AURELIO GALFETTI

40 ΧΡΟΝΙΑ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

ΣΤΟ TICINO

AURELIO GALFETTI

40 ANNI DI

ARCHITETTURA IN

TICINO

AURELIO GALFETTI 40 ΧΡΟΝΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΣΤΟ TICINO AURELIO GALFETTI 40 ANNI DI ARCHITETTURA IN TICINO

Το βιβλίο παρουσιάζει την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής του Aurelio Galfetti από το 1950 μέχρι σήμερα. Η εργασία αυτή αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στην ιστορία της αρχιτεκτονικής του Ticino και της Σουίτσας. Το βιβλίο περιλαμβάνει 150 φωτογραφίες και 100 σχέδια. Η έκδοση είναι σε δύο τόμους. Ο πρώτος τόμος περιλαμβάνει την εισαγωγή, την ιστορία της αρχιτεκτονικής του Galfetti και την παρουσίαση των έργων του. Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει την παρουσίαση των έργων του Galfetti και την παρουσίαση των έργων του Galfetti.

ΤΜΗΜΑ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Ε.Μ.Π.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΒΗΝΑ 2001

ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου θέλοντας να τροφοδοτεί συνεχώς την εκπαίδευση που παρέχει με τις νέες θέσεις και απόψεις γύρω από την αρχιτεκτονική θεωρία και πράξη, οργανώνει κάθε χρόνο κύκλο διαλέξεων διακεκριμένων ξένων και ελλήνων αρχιτεκτόνων οι οποίοι παρουσιάζουν το πρόσφατο έργο τους στους φοιτητές και στο ευρύτερο κοινό.

Οι διαλέξεις του ακαδημαϊκού έτους 1999-2000 παρουσιάζονται σε μια σειρά πέντε μικρών δίγλωσσων αυτοτελών εκδόσεων, οι οποίες προσπαθούν να καταγράψουν το περιεχόμενο, το ύφος και τον προσωπικό λόγο του κάθε ομιλητή.

Σ' αυτό το τεύχος, έχω την τιμή να παρουσιάσω την ομιλία του καθηγητή της Αρχιτεκτονικής Aurelio Galfetti που πραγματοποιήθηκε στις 1-6-2000 με θέμα "40 χρόνια αρχιτεκτονικής στο Ticino".

***Ο Πρόεδρος του Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ
Καθηγητής Ι. Πολύζος***

IL REPARTO ARCHITETTI del Metsovio Politecnico Nazionale volendo promuovere di continuo l' educazione offerta con i nuovi concetti sulla teoria e pratica dell' architettura odierna, organizza ogni anno conferenze periodiche tenute da architetti greci e stranieri noti per i suoi studenti.

Le conferenze del anno accademico 1999-2000 vengono presentate in una serie di cinque piccole edizioni bilingue, nelle qualli si cerca di attestare il contenuto, il linguaggio e l' espresione personale dei partecipanti.

In questo volume ho l'onore di presentare l'intervento del professore Aurelio Galfetti che e stato tenuto il 1-6-2000 riguardo ei "40 anni di architettura in Ticino".

***Il Presidente del Reparto Architetti
del Metsovio Politecnico Nazionale
Professore Y. Polizos***

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ
Τ.Μ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΕΜΠ 1999-2000:
Α. Κούρκουλας
Ν. Μάρδα
Π. Τουρνικιώτης

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:
Γ. Σημαιοφορίδης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΙΡΑΣ:
Β. Τροβά

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Γ. Μαχαίρας

ΚΑΛΥΠΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:
Μ. Παπαρούνης
& Σ. Στρισιδής
(Εκδόσεις Futura)

ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:
Σ. Στρισιδής

Κυκλοφόρησε τον Απρίλιο
του 2001 από τις εκδόσεις:
Α. Παπασωτηρίου & Σια Ο.Ε.
Στουρνάρη 23 - 106 82 Αθήνα
Τηλ.: 3809821
Fax: 3848254
www.papasotiriou.gr

Η έκδοση χρηματο-
δοτήθηκε εν μέρει
από το ΕΠΕΑΕΚ
του Β' ΚΠΣ

© COPYRIGHT 2001:
Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ –
Εκδόσεις Παπασωτηρίου

COMITATO SCIENTIFICO CONVEGNI DEL
REPARTO ARCHITETTI NTUA 1999-2000:
A. Kourkoulas
N. Marda
P. Tournikiotis

CONSULTORE DEL COMITATO:
G. Simeoforidis

CURA REDAZIONALE DELLA SERIE:
V. Trova

TRADUZIONE:
G. Mahairas

PROIETTO GRAFICO:
M. Paparounis
& S. Stritsidis
(Edizione Futura)

PROIETTO GRAFICO DELLA COPERTINA:
S. Stritsidis

Prima edizione: Aprile 2001
Edizione A. Papisotiriou Co
Stournari 23,
106 82 Atene, Grecia
Tel: ++ 01 3809821
Fax: ++ 01 3848254
www.papasotiriou.gr

L' edizione e stata finanziata in
parte dal Programma Operativo
del Educazione & dal Institu-
zione Professionale del CSF II

© COPYRIGHT 2001:
Reparto Architetti NTUA–
Edizione Papisotiriou

ISBN 960-75-10-83-6

Ο **AURELIO GALFETTI**, γεννήθηκε το 1936 στο Lugano, είναι αρχιτέκτονας και διευθυντής της Ακαδημίας Αρχιτεκτονικής στο Mendrisio από την ίδρυσή της το 1996. Έχει διδάξει ως επισκέπτης καθηγητής στο Πολυτεχνείο της Λωζάνης και στο Πανεπιστήμιο 8 στο Παρίσι. Θεωρείται από τους δημιουργούς της Σχολής του Ticino, μαζί με τους M. Botta, L. Snozzi, και L. Vacchini. Έχει βραβευτεί σε πολλούς αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς στην Ελβετία και το εξωτερικό. Τόσο το προσωπικό του έργο του όσο και το έργο της Σχολής του Ticino γενικότερα, έχουν εκτεθεί και δημοσιευθεί ευρύτατα.

AURELIO GALFETTI e nato il 1936 a Lugano. E architetto e direttore dell' *Accademia Architettica di Mendrisio* sin dalla sua fondazione (1996). Ha insegnato al Politecnico di Losanna e all' *Università 8 di Parigi*. Si considera uno dei fondatori della *Scuola di Ticino* insieme a M. Botta, L. Snozzi e L. Vacchini. Ha ricevuto premi ai concorsi architettonici in Svizzera e all'estero. Tanto la sua opera a livello personale quanto l'opera della *Scuola di Ticino* in genere e stata esposta e pubblicata estesamente.

40 χρόνια αρχιτεκτονικής στο Ticino

ΘΑ ΗΘΕΛΑ ΠΡΩΤΑ ΑΠ' ΟΛΑ να ευχαριστήσω την Σχολή σας για την πρόσκληση. Είναι κάτι που με ευχαριστεί ιδιαίτερα, γιατί, αγαπώ τη χώρα, (εδώ και σαράντα χρόνια, κάθε χρόνο, έρχομαι στην Ελλάδα), αγαπώ την πόλη και πάνω απ' όλα γιατί ελπίζω να καταφέρουμε να αποκτήσουμε σχέσεις ανάμεσα στη Σχολή σας και την νέα Σχολή μας στο Τιτσίνο.

Απόψε θα μιλήσω για την Σχολή του Ticino για ότι την ορίζει ως Σχολή του Ticino. Δεν μιλώ για την Ακαδημία, για την Σχολή δηλαδή που ιδρύθηκε μόλις το 1995, μιλώ για εκείνη την Σχολή που ξεκίνησε σαράντα χρόνια πριν και που το 1975 ονομάστηκε Σχολή του Ticino. Το πρώτο πράγμα που θα ήθελα να ξεκαθαρίσω είναι αν πράγματι υπήρξε κάτι τέτοιο. Εχω κάποια αμφιβολία αν πράγματι υπήρξε μια αρχιτεκτονική Σχολή στο Ticino πριν την σημερινή Ακαδημία της Αρχιτεκτονικής στο Medrisio.

40 anni di architettura in Ticino

VORREI INNANZI TUTTO, ringraziare la Scuola per quest'invito. E un invito che mi fa molto piacere perché amo il paese, (sono quaranta anni che, tutti gli anni, vengo in Grecia), amo la città e soprattutto, perché spero di poter stabilire delle relazioni fra la vostra Scuola e la nostra nuova scuola in Ticino.

Questa sera dovrei parlare della Scuola del Ticino, di ciò che è stata definita la Scuola Ticinese. Non parlo dell'Accademia, cioè della Scuola che è appena stata fondata nel 1995, parlo di quella che è iniziata quaranta anni fa' e che nel 1975 è stata chiamata Scuola Ticinese. La prima cosa che vorrei chiedermi, e, se veramente è esistita. Io ho qualche dubbio che in Ticino sia esistita una Scuola di architettura prima dell'attuale Accademia di Architettura a Mendrisio.

Σε κάθε περίπτωση, αν υπήρξε κάτι που συνέδεσε μερικούς αρχιτέκτονες, δεν είναι κάτι εξαιρετικό, είναι ακριβώς ότι συνέβη στην Βαρκελώνη, στην Πορτογαλία ή ότι συμβαίνει στην Αθήνα, σε οποιαδήποτε περιοχή όπου μία ομάδα αρχιτεκτόνων κάτω από ειδικές συνθήκες, κάποια στιγμή, βρίσκεται να εργάζεται μαζί στην ίδια κατεύθυνση. Ο Kenneth Frampton ονόμασε αυτό το κίνημα, αυτή τη δουλειά που έγινε στο Ticino κριτικό τοπικισμό. Πρέπει όμως να πω ότι αυτή η διατύπωση δημιούργησε σύγχυση. Για μας τους αρχιτέκτονες, για την περίοδο που δουλέψαμε μαζί, σε κάθε περίπτωση ο τοπικισμός δεν υπήρξε τότε ο βασικός μας προβληματισμός. Αντιθέτως δεν θέλαμε να είμαστε τοπικιστές. Σκεπτόμασταν μάλλον, με όρους διεθνιστικούς. Θα έλεγα βέβαια ότι δουλεύοντας σε μία χώρα της περιφέρειας, είναι δύσκολο, δυστυχώς να μην είσαι τοπικιστής και είναι αδύνατο να μην είσαι κριτικός, γιατί αλλιώς δεν θα είσαι ούτε αρχιτέκτονας. Σε κάθε περίπτωση, ακόμα και αν δεν υπήρξε η Σχολή του Ticino, υπάρχει μια περιοχή που λέγεται Ticino όπου από το 1960 μέχρι σήμερα δημιούργησε μια κάποια αρχιτεκτονική. Ξεκινώντας, από την περιγραφή του τοπίου, θα σας δείξω την δουλειά σαράντα χρόνων τεσσάρων αρχιτεκτόνων : του Botta, του Snozzi, του Vacchini και τη δικιά μου.

Ο Cezanne έλεγε ότι για να ζωγραφίσεις ένα τοπίο, πρέπει να γνωρίζεις την γεωλογία του τόπου. Αν αυτό είναι αναγκαίο για να ζωγραφίσεις ένα τοπίο, είναι, θα έλεγα απαραίτητο για να κατασκευάσεις σε ένα τοπίο ή καλύτερα για να δομήσεις το τοπίο εκείνων των τόπων. Θα σας μιλήσω, λοιπόν λίγο για την “πόλη του Ticino”, μία πόλη που μου αρέσει να την ονομάζω “αλπική πόλη”. Είναι η πόλη όπου κυρίως εγώ αλλά και οι συνάδελφοι μου δουλέψαμε. Μία πόλη με μία ιδιαίτερη τοπολογία που προκύπτει ακριβώς από την γεωλογία της ή καλύτερα από την μορφολογία της περιοχής.

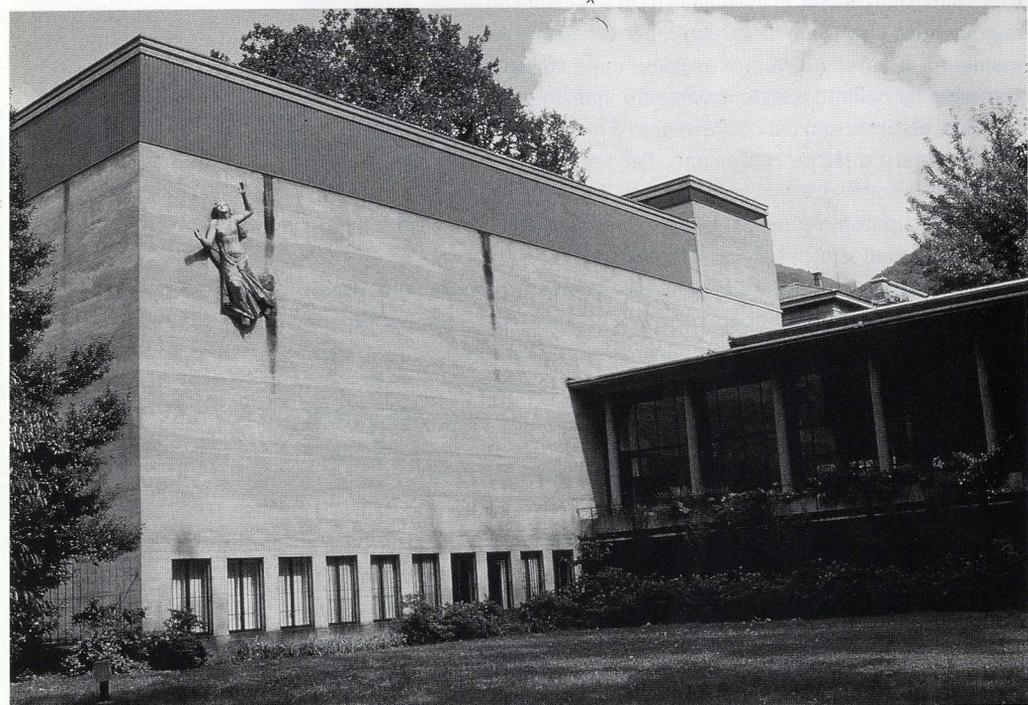
Η πόλη την οποία εγώ ονομάζω αλπική είναι μια διάχυτη πόλη, που απλώνεται κατά μήκος των κοιλάδων που κλείνονται από τα βουνά, από τις Άλπεις. Η πόλη του Ticino, είναι μέρος μιας μεγάλης πόλης, μιας μητρόπολης, εννέα εκατομμυρίων κατοίκων που εκτείνεται από την συμβολή του ποταμού Ticino με τον ποταμό Πο, έως τις πηγές του Ticino που βρίσκονται στα βουνά. Υπάρχει ακόμα ένα όριο που χωρίζει την Ιταλία από την Ελβετία το οποίο γίνεται ολοένα και πιο διαπερατό. Το Ticino

In tutti casi, se e esistito qualche cosa che ha accomunato alcuni architetti, non e un fatto straordinario, e qualche cosa di simile a cio che e capitato a Barcellona, in Portogallo o cio che capita ad Atene, in qualsiasi regione dove un gruppo di architetti, per condizioni particolari, a un certo momento, si trova a lavorare assieme nella stessa direzione. Kenneth Frampton ha definito questo movimento, questo lavoro che e stato fatto in Ticino, regionalismo critico. Devo pero dire che questa e una definizione che ha creato qualche confusione. Per noi architetti, nel periodo che abbiamo lavorato assieme, in tutti i casi, il regionalismo non e mai stata una preoccupazione principale; anzi non volevamo essere regionalisti, pensavano piuttosto in termini internazionalistici...

A questo proposito direi, che lavorando in un paese periferico, e difficile, direi purtroppo, non essere regionalista ed e impossibile non essere critico, altrimenti non si e nemmeno architetti. Ma in tutti i casi, anche se forse non e esistita una Scuola Ticinese, esiste un paese che si chiama Ticino dove dal 1960 a oggi si e fatto una certa architettura. Partendo dalla descrizione del paesaggio, vi mostrero il lavoro di questi quaranta anni di 4 architetti: Botta, Snozzi, Vacchini, e di chi vi parla.

Cezanne, diceva, che per dipingere un paesaggio, bisogna conoscere la geologia del luogo. Se cioe e necessario per dipingere un paesaggio e, direi indispensabile, per costruire in un paesaggio, o meglio, per costruire il paesaggio di quei luoghi. Vi parlero, allora, un po' della "citta Ticino" che e una citta che mi piace chiamare "citta alpina". E la citta dove, soprattutto io, ma anche i miei colleghi hanno lavorato; una citta con una tipologia particolare che deriva appunto dalla sua geologia o meglio dalla morfologia del suo territorio.

La citta che io chiamo alpina, e una citta diffusa, che si costruisce lungo le valli racchiuse da queste montagne, che sono le Alpi. La citta Ticino, fa parte di una grande citta, di una metropoli di nove milioni di abitanti, che va dalla confluenza del fiume Ticino nel fiume Po, fino alle sorgenti del Ticino che si trovano nelle montagne. C'e ancora una frontiera, che separa l'Italia dalla Svizzera, ma che diventa pero sempre piu permeabile. E un paese, il Ticino, fatto di valli, alcune veramente strette e altre un po' piu aperte, con un fondovalle piu o meno variabile, da qualche centinaio di metri fino a qualche chilometro.

ΕΙΚ. 1: Βιβλιοθήκη, Lugano, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ: Rino Tamí
Fig. 1: Biblioteca Cantonale, Lugano, ARCHITETTO: Rino Tamí

Sono paesaggi che sono stati arrotondati dai ghiacciai che riempivano queste valli fino a 15.000 anni fa, un paese con un paesaggio primordiale; in certe valli sembra che le glaciazioni siano appena finite. Io ho vissuto, fino a venti anni, in questo paese. Quando aprivo la finestra, il mattino, mi trovavo davanti questi "grattacieli in pietra" alti fino a millecinquecento metri. Penso siano paesaggi che segnano profondamente. Forse il grandissimo piacere, che provo quando vengo in Grecia a vedere l'orizzontale, del mare aperto, rotto dai profili delle isole, derivi dal ricordo di queste presenze incumbenti.

E un paese che, andando verso sud, si allarga, diventa piu dolce; questa e Lugano, questa e Bellinzona. Sono citta che si espandono sempre piu e tendono a riempire il fondovalle.

La citta di Lugano, all'inizio del secolo, era una piccola citta, di queste dimensione, e, Bellinzona, era anche molto piccola. Sono due citta diffuse e confuse abbastanza brutte. Di notte come tutte le citta diventano affascinanti, perche la citta di notte, per la similitudine di ogni singola luce, conquista una certa omogeneita, una certa uniformita.

Questo era il Ticino quando io ho incominciato a lavorare nel '57. Non solo la crescita demografica ha trasformato il paese, ma soprattutto, la costruzione dell'autostrada negli anni sessanta. L'autostrada e l'infrastruttura che permette di vivere in questo paese lungo cento chilometri, che permette di lavorare, spostandosi, appunto, da un estremo all'altro, lungo l'autostrada, che era stata concepita solo per collegare l'Italia con la Germania.

Questo invece e il Ticino del passato, il Ticino della vacanza, che poco a poco sparisce. Questo invece e il Ticino moderno, vicino alla citta di Lugano, e una citta analoga a molte altre citta svizzere, e il Ticino reale, di oggi.

Quando ho incominciato a lavorare in questo paese, alla fine degli anni cinquanta non c'era una scuola ticinese, ma c'era un maestro. Il nostro maestro comune, e stato Rino Tami, che negli anni quaranta ha costruito questa biblioteca. (FIG. 1,2)

E l'edificio, che in Ticino rompe con la tradizione e introduce nel paese l'architettura moderna che ha radici altrove. E un'architettura, come la nostra, che non ha sicuramente l'architettura del Ticino come modello;

είναι μία περιοχή φτιαγμένη από κοιλάδες, μερικές πραγματικά στενές και άλλες περισσότερο ανοιχτές με ένα μεταβλητό πλάτος από εκατό μέτρα έως ένα χιλιόμετρο.

Είναι τοπία που πλάστηκαν από τους παγετώνες που γέμιζαν αυτές τις κοιλάδες 15.000 χρόνια πριν. Μία περιοχή με ένα τοπίο αρχέγονο. Σε μερικές κοιλάδες νομίζει μόλις έκλεισαν τον κύκλο τους .

Εγώ έζησα μέχρι 20 χρονών σε αυτόν τον τόπο. Όταν άνοιγα το παράθυρο, το πρωί, βρισκόμουν μπροστά σε αυτούς τους “ουρανοξύστες από πέτρα” ύψους έως και 1.500 μέτρα. Νομίζω ότι είναι τοπία που σε σημαδεύουν βαθιά μέσα σου. Ίσως η χαρά που νιώθω όταν επισκέπτομαι την Ελλάδα και βλέπω τον ορίζοντα της ανοιχτής θάλασσας που διακόπτεται από τα περιγράμματα των νησιών προέρχεται από την μνήμη αυτών των όγκων.

Είναι ένας τόπος ο οποίος προς το νότο διευρύνεται, γλυκαίνει. Εκεί είναι το Lugano, η Bellinzona. Είναι πόλεις που απλώνονται όλο και περισσότερο και τείνουν να γεμίσουν τη χαμηλή στάθμη της κοιλάδας.

Η πόλη του Lugano, στις αρχές του αιώνα ήταν μία μικρή πόλη, μικρών διαστάσεων και η Bellinzona ήταν επίσης πολύ μικρή. Είναι δύο διάχυτες και συγκεχυμένες πόλεις και αρκετά άσχημες. Το βράδυ όπως όλες οι πόλεις γίνονται γοητευτικές, γιατί η πόλη τη νύχτα με την κίνηση όλων των μικρών φώτων, ανακτά μία ομοιογένεια, μία συνοχή.

Το Ticino βέβαια άλλαξε πολύ από το 1957 που άρχισα να δουλεύω εκεί. Και δεν είναι μόνο η δημογραφική ανάπτυξη που άλλαξε την περιοχή αλλά πάνω απ’ όλα η κατασκευή του αυτοκινητόδρομου τη δεκαετία του εξήντα. Ο αυτοκινητόδρομος είναι η υποδομή που επιτρέπει να ζεις σε αυτήν την περιοχή που έχει εκατό χιλιόμετρα μήκος, που επιτρέπει να εργάζεσαι, μετακινούμενος από την μία άκρη στην άλλη κατά μήκος ενός αυτοκινητόδρομου ο οποίος σχεδιάστηκε για να ενώσει την Ιταλία με την Γερμανία.

Το Ticino του παρελθόντος, το Ticino των διακοπών σιγά σιγά εξαφανίζεται. Το σύγχρονο Ticino, κοντά στην πόλη Luganno, είναι μια πόλη όμοια με πολλές άλλες πόλεις της Ελβετίας.

Όταν άρχισα να δουλεύω σ’αυτήν την περιοχή, στα τέλη της δεκαετίας του πενήντα δεν υπήρχε σχολή του Ticino, υπήρχε όμως ένας δάσκαλος, ο Rino Tami. Αυτός στη δεκαετία του σαράντα κατασκευάζει μια βιβλιοθήκη (εικ. 1,2)

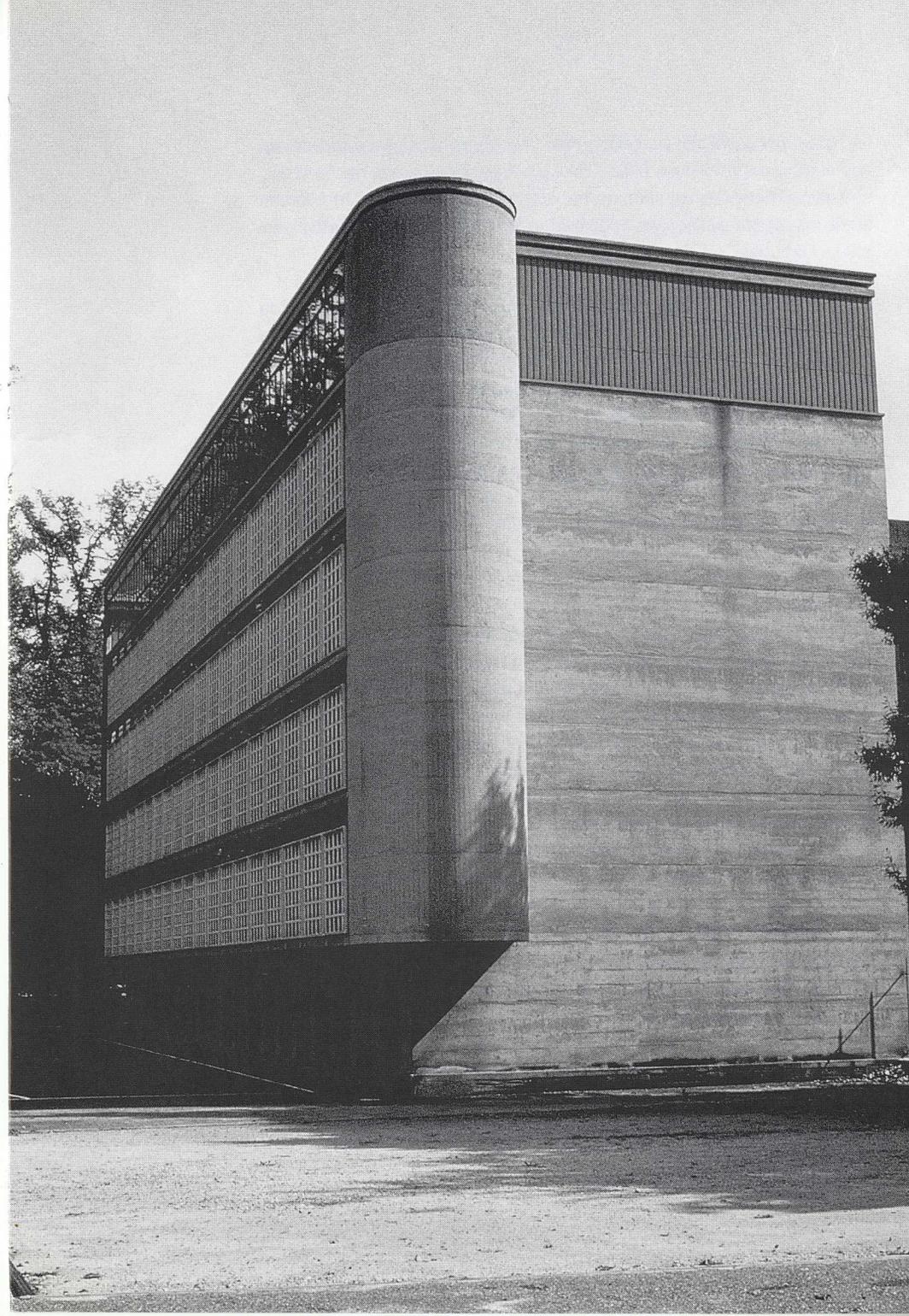
ΕΙΚ. 2: Βιβλιοθήκη, Lugano,

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ: Rino Tami

FIG. 2: Biblioteca

Cantonale, Lugano,

ARCHITETTO: Rino Tami

που σπάει την παράδοση και εισάγει στην περιοχή την μοντέρνα αρχιτεκτονική που οι ρίζες της βρίσκονται αλλού. Είναι μία αρχιτεκτονική, σαν την δικιά μας, που σίγουρα δεν έχει ως πρότυπο την αρχιτεκτονική του Ticino. Το πρότυπο αυτής της αρχιτεκτονικής είναι ο ρασιοναλισμός του Terragni, του Salvisberg και του Le Corbusier.

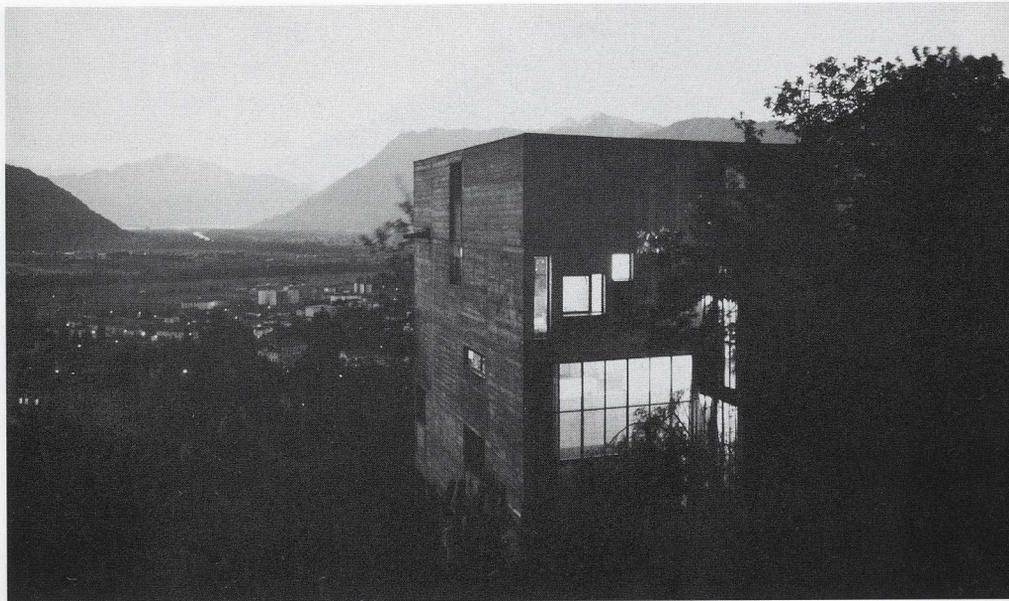
Κατασκεύασα το πρώτο μου σπίτι το 1957. Αρχές της δεκαετίας του εξήντα κατασκεύασα το δεύτερο σπίτι που σχεδίασα όταν ήμουν ακόμα φοιτητής (εικ. 3, 4). Ακόμη και αν φαινομενικά ήταν ένα “αντικείμενο”, όταν το σχεδίαζα, εκείνο που με προβληματίζε δεν ήταν τόσο ο όγκος του, ήταν η δυνατότητα να καθορίσω ακριβείς σχέσεις με το άμεσο και το ευρύτερο περιβάλλον. Με τον πύργο, με τον βράχο, το ποτάμι και τον ουρανό. Είναι ένα σπίτι, ας πούμε, με προσανατολισμό, κοιτάει προς το άνοιγμα του τοπίου προς τα δυτικά κι έτσι “σπάει” από τα πλάγια αφήνοντας τον ήλιο να εισβάλλει από το νότο. Ενέταξα το σπίτι αυτό στο περιβάλλον, σκεπτόμενος το περιβάλλον, σκεπτόμενος τη φύση. Αλλά η φύση δεν είναι τόσο προσεκτική με τα έργα του ανθρώπου, μόλις μπορέσει τα διαλύει.

Η δεύτερη σημαντική μελέτη που έχω κάνει ήταν ένα διαγωνισμός, για την κατασκευή μιας γέφυρας. Ουσιαστικά είναι η δημοτική πσιόνα που “μετατρέπεται” σε μία μικρή γέφυρα που διασχίζει την κοιλάδα. (εικ. 5,6). Ένα γεφύρι, που διασχίζει την κοιλάδα και συνδέει την ιστορική πόλη με το ποτάμι. Είμασταν στο 1968 και ένας νέος αρχιτέκτονας του κινήματος του 68 δεν μπορούσε να σκεφτεί ότι θα κατασκεύαζε ένα δημόσιο κτίριο που δεν θα ήταν πραγματικά δημόσιο, όπου ο κόσμος δεν θα μπορούσε να μπει ελεύθερα χωρίς να πληρώνει.

Η αρχική ιδέα ήταν η υλοποίηση των διαδρομών, η ιδέα δηλαδή να σχεδιαστεί μια διαδρομή που υλοποιείται με ένα στοιχείο το οποίο γίνεται ο κεντρικός άξονας όλης της σύνθεσης, όλων των χώρων.

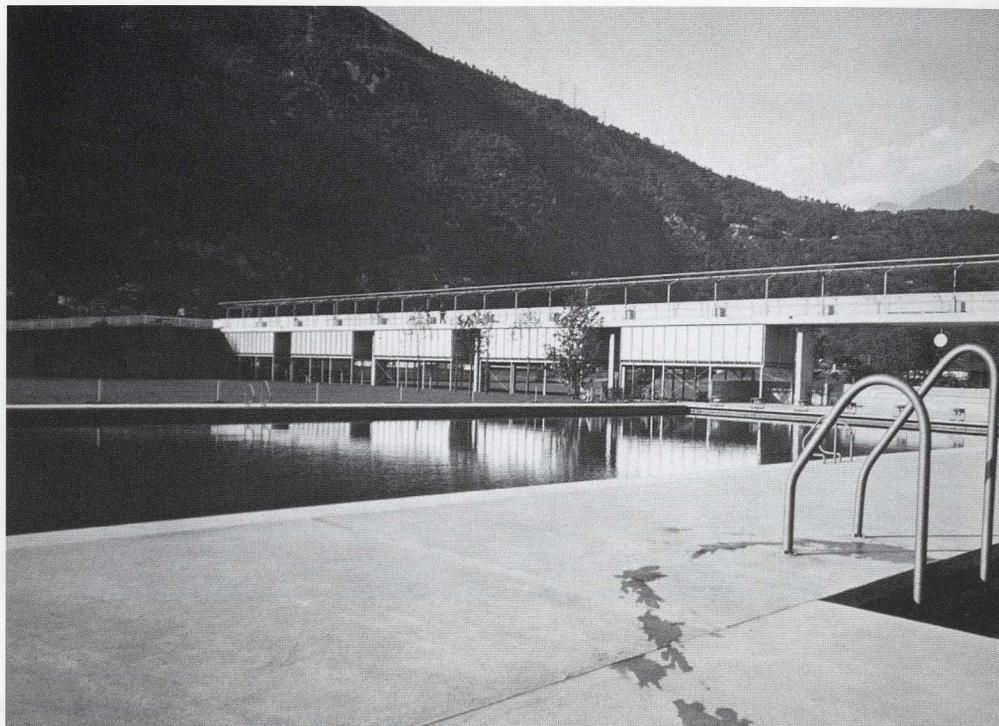
Αυτή η δουλειά που έχω κάνει μέχρι τη δεκαετία του εξήντα, είναι μία δουλειά που έκανε γνωστό το Ticino στην Ευρώπη. Προφανώς, άλλοι συνάδελφοι, την ίδια εποχή, πραγματοποίησαν άλλες κατασκευές που είχαν όμως λιγότερη τύχη.

Έπειτα, στην δεκαετία του εξήντα, εμφανίστηκε ο Mario Botta. Με μία από τις πρώτες του κατασκευές, (εικ. 7) από εκείνες που έκαναν

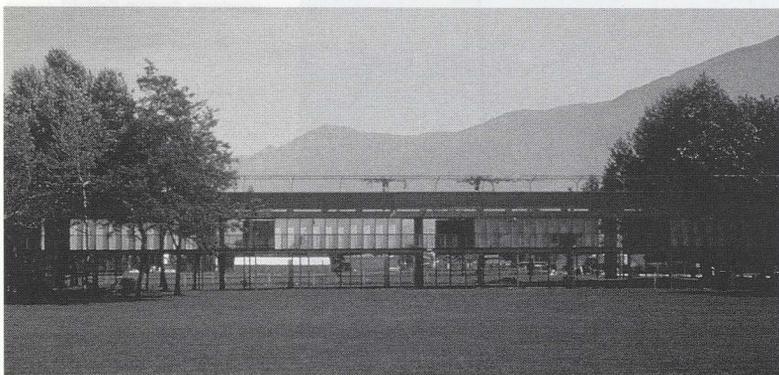
EIK. 3, 4: Oukía Rotalinti,
APXITEKTON: Aurelio Galfetti
FIG. 3, 4: Casa Rotalinti,
ARCHITETTO: Aurelio Galfetti

ΕΙΚ. 5, 6: Δημοτική
πiscina, Bellinzona,
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ: Aurelio
Galfetti

FIG. 5, 6: Piscina
pubblica, Bellinzona,
ARCHITETTO: Aurelio
Galfetti

il modello di questa architettura e il razionalismo di Terragni, di Salvisberg e di Le Corbusier.

Ho costruito la mia prima casa nel 1957; all'inizio degli anni sessanta ho costruito questa: e la mia seconda casa che ho progettato quando ero ancora studente (FIG. 3,4). Pur essendo in apparenza un "oggetto", nel farla, ciò che soprattutto mi preoccupava non era il volume in se stesso, era la possibilità di stabilire rapporti precisi con il paesaggio vicino e lontano: con il castello, con la roccia, il fiume e con il cielo. E una casa, appunto, come si dice direzionata, guarda verso l'apertura del paesaggio, che è a ovest, e quindi "si rompe" sul lato per lasciare entrare il sole da Sud. Io ho inserito questa casa nel paesaggio, pensando al paesaggio, pensando alla natura, ma la natura non è così attenta al lavoro dell'uomo, appena può lo demolisce.

Il secondo progetto importante che ho fatto, era un concorso, che prevedeva, la costruzione di questo ponte: in effetti è un bagno pubblico "trasformato" in una passerella che attraversa la valle (FIG. 5,6). Un ponte che attraversa la valle e collega la città storica con il fiume. Eravamo nel sessantotto e un giovane architetto "sessantottino", non poteva pensare di costruire un edificio pubblico che non fosse realmente pubblico, dove la gente potesse entrare liberamente senza pagare...

L'idea iniziale e quella della materializzazione dei percorsi cioè l'idea di progettare un percorso che si materializza in un elemento che diventa il supporto di tutta la composizione, di tutti gli spazi.

Quanto vi ho mostrato e il lavoro che ho fatto fino agli anni sessanta. E un lavoro che ha fatto parlare il paese (parlo del Ticino e della Svizzera), ma che ha fatto conoscere il Ticino anche in Europa. Ovviamente, altri colleghi, nello stesso periodo, hanno realizzato altre costruzioni, che sono state però meno fortunate.

Poi, negli anni settanta, nel Ticino è arrivato Mario Botta. Ecco una delle sue prime costruzioni (FIG. 7), quelle che hanno fatto subito parlare il mondo. Riprende, in un certo senso, il discorso che avevo iniziato, con la casa Rotalinti, quella casa con la passerella dell'inizio degli anni '60. Però l'atteggiamento di Mario mi sembra fundamentalmente diverso anche se i due oggetti volumetricamente si assomigliano: due blocchi ben

(ΣΕΑ. 22-23) ΕΙΚ. 7:

Κατοικία στο

Riva San Vitale,

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ: Mario Botta

(P. 22-23) FIG. 7: Casa a

Riva San Vitale,

ARCHITETTO: Mario Botta

τον κόσμο να μιλήσει για αυτόν, επανέρχεται, κατά κάποιο τρόπο, στις προτάσεις που έχω κάνει με την οικία Rotalinti, εκείνο το σπίτι με την μικρή γέφυρα στις αρχές της δεκαετίας του '60. Αλλά η προσέγγιση του Mario μου φαίνεται ουσιαστικά διαφορετική αν και οι δύο προτάσεις ογκομετρικά μοιάζουν: δύο όγκοι στερεοί, κατασκευασμένοι με ανάλογο τρόπο. Ο ένας όμως, ο δικός μου, είναι περισσότερο εξωστρεφής, ο εσωτερικός του χώρος διαμορφώνεται ανάλογα με την σχέση που οικοδομεί με το τοπίο. Ο Mario Botta, μέσα σε λίγα χρόνια, πλάθει και ξεκαθαρίζει το δικό του ύφος που ταχύτατα κάνει το γύρο του κόσμου και αποτελεί την αφετηρία της μεγάλης του επιτυχίας.

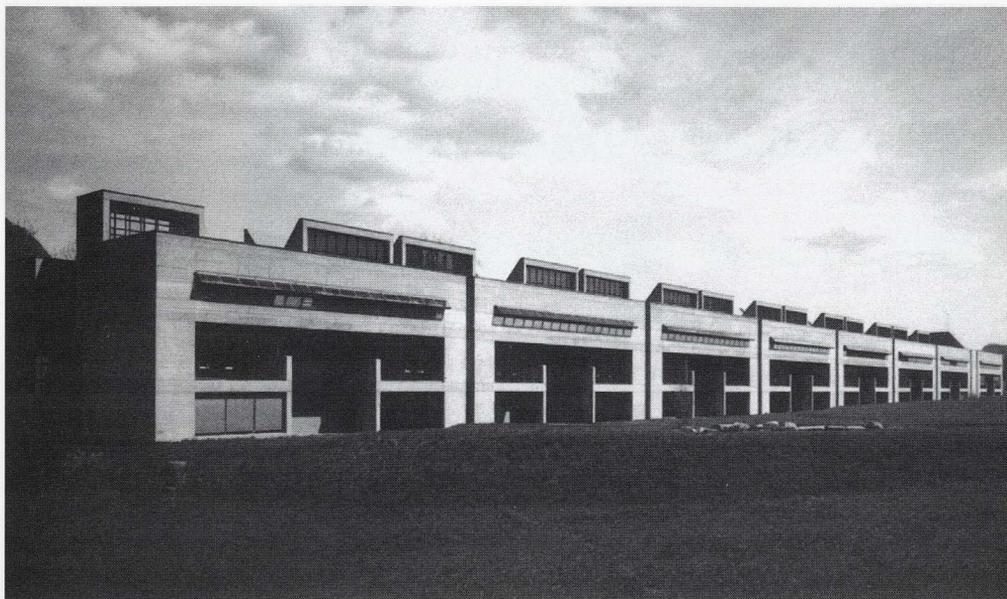
Πιστεύω ότι το πιο σημαντικό του έργο εκείνης της εποχής, της δεκαετίας του εξήντα, είναι το σχολείο, το γυμνάσιο του Morbio Infiore (εικ. 8). Και αυτή είναι μια μελέτη που έχει κάποιες ομοιότητες με την δουλειά μου. Μία μελέτη που περιέχει εκείνη την ιδέα που προηγουμένως σας περιέγραφα. Μια διαδρομή, ένας διάδρομος που όπως στην περίπτωση της δημοτικής πιάνας στη Bellinzona μετατρέπεται σε κεντρικό στοιχείο.

Με τον Vacchini δουλέψαμε μαζί στις αρχές της δεκαετίας του εβδομήντα. Ήταν μία πολύ καλή φιλική σχέση που ωρίμασε μέσα από την συνεργασία και έδωσε έργα όπως ένα σχολείο στο Locarno (εικ. 9).

Ο Luigi Snozzi δουλεύει μαζί μας από την δεκαετία του εβδομήντα έως τη δεκαετία του ογδόντα και κατασκευάζει μερικά σπίτια πολύ αναγνωρίσιμα στους φοιτητές. Είναι κατασκευές που επιβεβαιώνουν την ίδια αρχή που σας περιέγραψα προηγουμένως: η υλοποίηση μιας διαδρομής, να αποδώσει χώρο σε μία διαδρομή, στοιχεία ορατά στην κατοικία Kahlmann (εικ. 11).

Ο Mario Botta, συνεχίζει να αναπτύσσει και να εμβαθύνει το ιδιαίτερο ύφος του και δημιουργεί αυτές τις εξαιρετικές μορφές, που σε λίγο διάστημα, γίνονται εικόνες αναφοράς για πολλούς νέους αρχιτέκτονες σε όλο το κόσμο (εικ. 10).

Πιστεύω, ότι ο Mario είναι ένας μεγάλος διεθνιστής, κατασκευάζει στο Τόκιο αλλά και στην Μπογκοτά. Αλλά θεωρείται ο μεγαλύτερος εκπρόσωπος του τοπικισμού... έχει και η κριτική τα προβλήματα της... Η αρχιτεκτονική του Mario μου φαίνεται εξαιρετική ιδιαίτερα σε εκείνες τις κατασκευές του ελέγχει με μία μόνο χειρονομία, όπως η εκκλησία του Mogno.

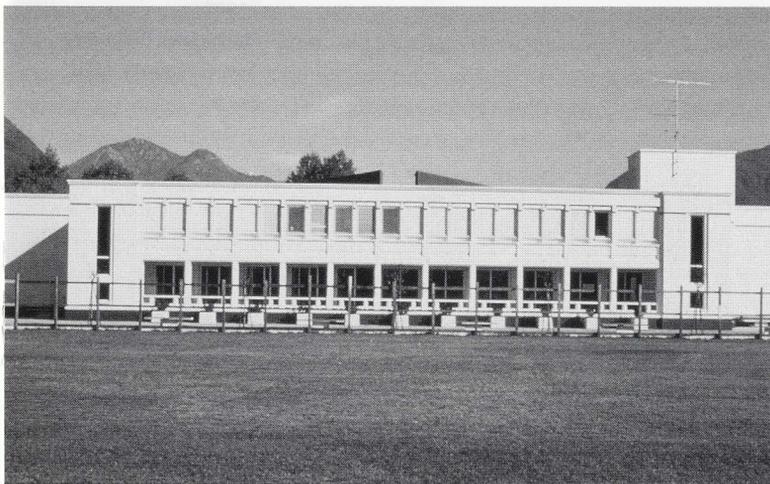
ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΟΡΒΙΟ

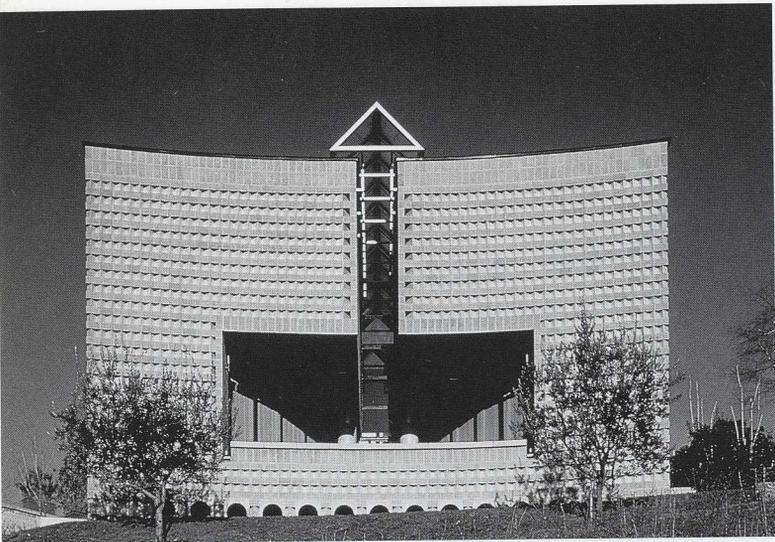
ΕΙΚ. 8: Σχολείο, Morbio Inferiore, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ: Mario Botta

FIG. 8: Scuola a Morbio Inferiore, ARCHITETTO: Mario Botta

ΕΙΚ. 9: Σχολείο, Locarno, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ: Livio Vacchini

FIG. 9: Scuola a Locarno, ARCHITETTO: Livio Vacchini

**ΕΙΚ. 10: Κατοικία, Morbio
Superiore, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ:
Mario Botta
Fig. 10: Casa Morbio
Superiore, ARCHITETTO:
Mario Botta**

**ΕΙΚ. 11: Οικία Kahlmann,
Brione, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ: Luigi
Snozzi
Fig. 11: Casa Kahlmann,
Brione, ARCHITETTO: Luigi
Snozzi**

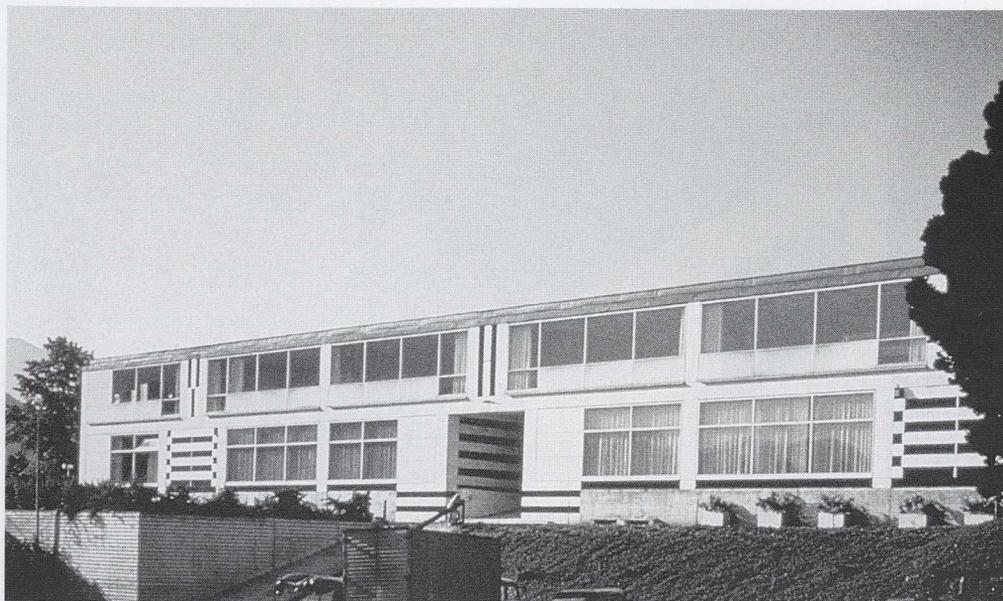
Ο Mario δούλεψε σε όλο το κόσμο, εμείς όμως μείναμε κυρίως στο Ticino. Η αναζήτηση μας υπήρξε περισσότερο μακρόπνοη και περιπλοκή. Το 1965, όταν ο Le Corbusier πεθαίνει, μένουμε χωρίς πατέρα, χωρίς δάσκαλο. Μαζί με τον Vacchini, για να καταφέρουμε να συγκροτήσουμε μια αναφορά, αρχίζουμε την αναζήτηση με τα δικά μας μάτια και κάνουμε ταξίδια στη Ρώμη, στην Ευρώπη, στην Αμερική.

Μια επίπονη εργασία, που περνά μέσα από την μελέτη της ιστορίας και καταλήγει σε μία μικρή περίοδο μεταμοντερνισμού όπου η ιστορία γίνεται σημαντική όχι μόνο στη μελέτη αλλά δυστυχώς και στο “προϊόν”. Πιστεύω, ότι σε αυτή την περίοδο, ο Vacchini έκανε παρόλο αυτά πολύ ενδιαφέροντα πράγματα όπως το σχολείο στη Montagnola (εικ. 12) όπου η διακόσμηση έχει πολύ σημασία. Στην αναζήτηση του ο Vacchini πέρασε και από την Κίνα, όπως μπορεί να δει κανείς σε ένα κτίριο που είναι λουτρά στο Τιτσινό και όχι μία βίλα στο Πεκίνο.

Παράλληλα με την δουλειά του Vacchini κι εγώ προσπαθώ να βρω τον δρόμο μου. Ξεκινώ μια έρευνα που με οδηγεί στο συνεκτικό ιστό. Στο ταχυδρομείο στη Bellinzona, διακρίνεται ακριβώς η προσεκτική στάση αλλά, σίγουρα και κάποια κατάλοιπα ενός ταξιδιού σπουδών στη Βιέννη.

Ο Luigi Snozzi, αντιθέτως παραμένει πολύ πιστός στο ρασιοναλιστικό του ύφος. Ήταν ένας από αυτούς που επηρεάστηκε ελάχιστα από το μεταμοντέρνο όπως ακριβώς δείχνουν αυτές οι πρόσφατες κατασκευές του. Για τριάντα χρόνια μελέτησε και κατασκεύασε λίγο ως πολύ με τον ίδιο τρόπο, με πολύ “μοντέρνο” τρόπο, προβάλλοντας στην αναζήτηση του τις σχέσεις του εσωτερικού και του εξωτερικού, την ρευστότητα του χώρου, την καθαρότητα, τα βασικά θέματα, δηλαδή του Μοντέρνου Κινήματος (εικ. 13).

Η δική μου διαδρομή. Σιγά σιγά ξαναδοκιμάζω εκείνο τον τρόπο σκέψης με τον οποίο πειραματίστηκα στη δημοτική πισίνα της Bellinzona. Ήταν μία στιγμή μεγάλης έντασης. Αυτή είναι η κατασκευή ενός γηπέδου τένις (εικ. 14), όπου, όπως πάντα, εκείνο που με ενδιαφέρει πρωταρχικά είναι η σχέση ανάμεσα στην κατασκευή και τον αστικό ιστό που εκτείνεται μέχρι το φυσικό περιβάλλον που είναι πάντα παρόν σε αυτές τις κοιλάδες

ΕΙΚ. 12: Σχολείο, Locarno,

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ: Livio Vacchini

FIG. 12: Scuola a Locarno,

ARCHITETTO: Livio Vacchini

ΕΙΚ. 14: Γήπεδο τένις,

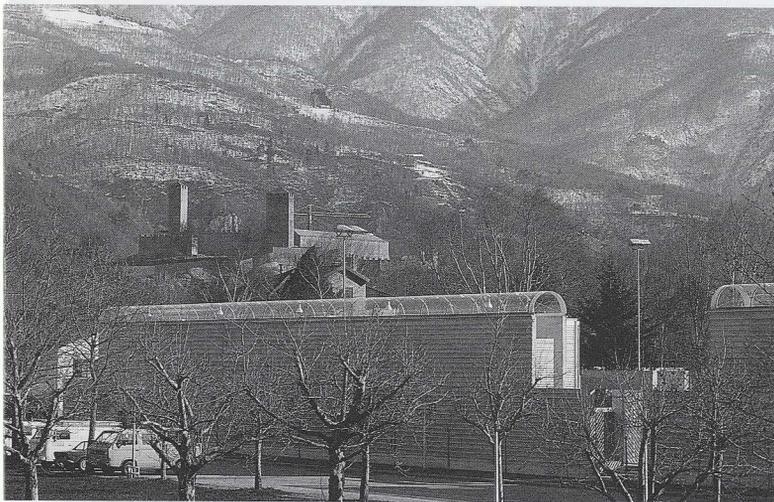
Bellinzona, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ:

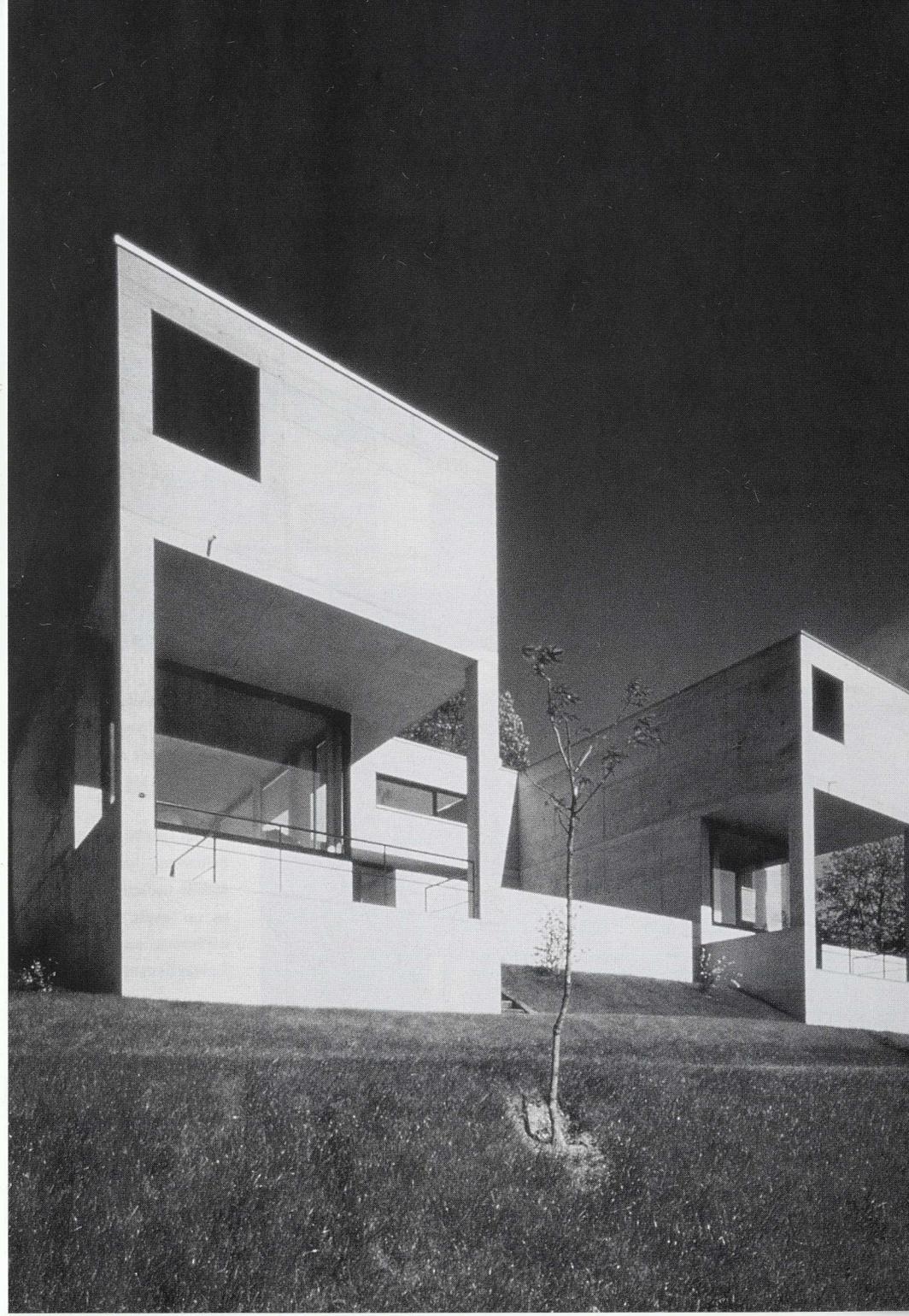
Aurelio Galfetti

FIG. 14: Tennis,

Bellinzona, ARCHITETTO:

Aurelio Galfetti

appoggiati e costruiti in modo analogo. Uno pero, il mio, e piu estroverso, il suo spazio interno si forma in funzione al rapporto che stabilisce con il paesaggio. Mario Botta, in pochi anni, inventa e mette a fuoco il suo linguaggio personalissimo che, rapidissimamente fa il giro per il mondo e da inizio al suo grande successo.

Credo, che la sua realizzazione piu importante di questi anni, degli anni settanta, e questa scuola, un ginnasio, a Morbio Inferiore (FIG. 8). Anche questo e un progetto che presenta qualche analogia con il mio lavoro. Un progetto dove viene riconfermata quell'idea che, ho descritto prima: un percorso, il corridoio trasformato come al Bagno Pubblico di Bellinzona nell'elemento principale.

L'idea di materializzare un percorso di "costruire" un percorso l'ho sfruttata molte volte; qui, al castello, in case unifamiliari. Questo invece e uno dei primi lavori di Vacchini. Ho lavorato con lui dall'inizio degli anni '70. E stato un bellissimo rapporto di amicizia cresciuta nel lavoro comune; questa e anche una scuola a Locarno (FIG. 9).

Questi invece sono lavori di un altro architetto, che lavora con noi dagli anni settanta agli anni ottanta: E Luigi Snozzi, che costruisce alcune casette molto conosciute fra gli studenti. Sono costruzioni che confermano quello stesso criterio descritto prima: materializzare un percorso, rendere spazio un percorso, operazione visibile soprattutto in questa casa unifamiliare (FIG. 11).

Mario Botta, continua a sviluppare e a approfondire il suo linguaggio particolarissimo e crea queste forme straordinarie che, in breve tempo, diventando immagini di riferimento per molti giovani architetti un po' in tutto il mondo (FIG. 10). Vi presento alcune sue realizzazioni importanti, nelle quali si vede come a poco a poco, il suo linguaggio diventa sempre piu complesso. Penso che Mario sia un grande internazionalista, costruisce a Tokyo come costruisce a Bogota. Ma e considerato il maggior rappresentante del regionalismo... la critica ha anche lei i suoi problemi... L'architettura di Mario mi sembra straordinaria soprattutto in quelle costruzioni che controlla con un solo gesto come la chiesa di Mogno.

Mario e andato a costruire in tutto il mondo; noi, invece, siamo rimasti soprattutto in Ticino. La nostra ricerca e stata piu lunga e piu

ΕΙΚ. 13: Κατοικίες στην
Cureglia, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ:

Luigi Snozzi

FIG. 13: Case a Cureglia,

ARCHITETTO: Luigi Snozzi

των Άλπεων. Το κεντρικό θέμα παραμένει εκείνο της δημοτικής πισίνας, δηλαδή η υλοποίηση μιας διαδρομής πρόσβασης. Αυτός ο τοίχος είναι η διαδρομή για τα αποδυτήρια και γίνεται σε αυτήν την περίπτωση, το κεντρικό στοιχείο της κατασκευής, αναφορά για το σύνολο, όπως η μικρή γέφυρα είναι το δομικό στοιχείο του συγκροτήματος της δημοτικής πισίνας.

Πιστεύω όμως ότι η δουλειά που παραδόξως με έκανε να απομακρυνθώ από την ιστορική προσκόλληση, από το μεταμοντέρνο, και να ανακτήσω μια βαθιά σχέση με τις ιδέες της νεωτερικότητας ήταν μία μελέτη αναστήλωσης. Μου ανατέθηκε να αναστηλώσω έναν πύργο στην κορυφή ενός λόφου στο κέντρο της πόλης Bellinzona. Σκέφτηκα ότι η αναστήλωση δεν μπορούσε να περιοριστεί σε ένα μόνο κτίριο και ότι ήταν μια μεγάλη ευκαιρία να δοθεί στην μελέτη της αναστήλωσης και πολεοδομική διάσταση ή καλύτερα χωροταξική. Η αναστήλωση έπρεπε να καλύψει όλο το φρούριο, τον λόφο, το τοπίο.

Για μία ακόμη φορά η μελέτη πριν γίνει μελέτη κάποιου αντικείμενου, κάποιου κτιρίου είναι μία μελέτη τοπίου και διαδρομών. Το φρούριο, ο αμπελώνας, τα λιβάδια είναι στοιχεία το ίδιο σημαντικό όπως τα κτίρια. Η κύρια δουλειά σε αυτή την πλευρά του λόφου ήταν η μεταμόρφωση ο μετασχηματισμός του φυσικού περιβάλλοντος, αυτού του εξαιρετικού βράχου σε ένα τεχνητό γεγονός, σε μία αρχιτεκτονική. Ο βράχος απογυμνωμένος από την βλάστηση γίνεται τεχνητός, γίνεται γλυπτό, γίνεται αρχιτεκτονική.

Σε αυτόν τον τόπο οι άνθρωποι κατασκευάζουν εδώ και έξι χιλιάδες χρόνια και πάντα ακολουθώντας τις νέες ανάγκες μετασχηματίζουν τις προγενέστερες κατασκευές. Μου ήταν αδύνατο να διακόψω αυτήν την υπέροχη πορεία και πίστεψα ότι ήταν δυνατόν να αλλάξω για μία ακόμη φορά το υπαρκτό. Πίστεψα μάλιστα ότι ήταν αναγκαίο να προσθέτω ένα καινούριο τμήμα που θα αντιστοιχούσε στις σημερινές ανάγκες (εικ. 15). Ήταν μία εργασία που επεκτάθηκε σε όλη την περιοχή του πύργου, στο λόφο, τον αμπελώνα, τα λιβάδια. Ήταν ο μετασχηματισμός ενός ρομαντικού τοπίου, ξεθωριασμένου, μιας ελαιογραφίας σε ένα τοπίο πολύ πιο συγκεκριμένο, πιο σκληρό, με μεγαλύτερη παρουσία. Η ιδέα που στηρίζει αυτόν τον μετασχηματισμό είναι εκείνη που ισχυρίζεται ότι δεν έχει νόημα να αναστηλώνεις ένα κάστρο. Ένα κάστρο είναι πιο γοητευτικό πιο επιβλητικό σαν ερείπιο και όχι σαν αναστηλωμένο κάστρο. Η ιδέα λοιπόν ήταν να μετασχηματιστεί το κάθε στοιχείο άμυνας: ο βράχος, τα τείχη, το νερό, το

ΕΙΚ. 15, 16 (ΣΕΛ. 34-35) :

**Αναστύλωση Κάστρου,
Bellinzona, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ:
Aurelio Galfetti**

FIG. 15, 16 (P. 34-35) :

**Castelgrande
Bellinzona,
ARCHITETTO: Aurelio
Galfetti**

χορτάρι σε στοιχεία χαράς, σε στοιχεία φωτεινά. Ο τόπος παύει έτσι οριστικά να είναι κάστρο και γίνεται πάρκο.

Είχα επίσης, και την εξαιρετική ευκαιρία να υλοποιήσω μια σύνδεση ανάμεσα στο επίπεδο της αυλής του Πύργου και το επίπεδο της Piazza del Sole. Μου είχε ζητηθεί να σχεδιάσω δύο ασανσέρ για μία γρήγορη σύνδεση ανάμεσα στην πόλη και τον πύργο (εικ.17). Και σε αυτή την περίπτωση όπως πάντα το τεχνητό γεγονός, το λειτουργικό αίτημα, ήταν μία αφορμή για την δόμηση ενός χώρου. Για τον αρχιτέκτονα το θέμα είναι πάντα ο μετασχηματισμός, η μετατροπή μιας ανάγκης σε χώρο.

Η διαδρομή από την πόλη στο κάστρο εισέρχεται στον βράχο διασχίζοντας ένα αίθριο. Εδώ το τεχνητό και το φυσικό συνδέονται σε μία σχέση όπου είναι δύσκολο να εντοπίσει κανείς που ξεκινά το ένα και που τελειώνει το άλλο. Ένα παράθυρο συνδέει το βάθος της γης με τον ουρανό, οι σκάλες ανεβαίνουν σε μια μαύρη τρύπα που είναι υγρή από το νερό που βγαίνει από τις ρωγμές του βράχου (εικ. 16). Στο εσωτερικό αυτής της τρύπας, κατασκεύασα τη σκάλα που ανεβαίνει στο σκοτάδι και οδηγεί στο φως της αυλής του κάστρου όπου αρχίζει ο διάλογος με την αρχαιότητα. Προφανώς δεν δούλεψα μόνο στο εξωτερικό τμήμα, μετέτρεψα και το εσωτερικό αυτών των κτιρίων σε έναν ενιαίο χώρο. Ήταν χώροι χωρίς αρχιτεκτονική αξία με πολλές υποδιαίρεσεις. Όπως είπα μου άρεσε πολύ που άλλαξα το φρούριο όπου τα τείχη από ένα στοιχείο άμυνας, διαίρεσης γίνονταν ένας τόπος συνάντησης, ένας τόπος όπου τα τείχη χρησιμεύουν για την συνάντηση και όχι για την άμυνα.

Οι χώροι που ήταν στην διάθεση μας μετασχηματίστηκαν από αποθήκες, από οχυρό σε μουσείο, αίθουσες εκδηλώσεων, αίθουσες συμποσίων και εστιατόριο. Προφανώς, μια αλλαγή προορισμού οδηγεί και σε μία μετατροπή χώρων. Είχα επίσης την τύχη να τελειώσω τις εργασίες αναστήλωσης την στιγμή που ο Botta υλοποιούσε την σκηνή για τον εορτασμό των επτακοσίων χρόνων ίδρυσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας. Είναι δύο εικόνες που δείχνουν καθαρά ότι οι θεωρίες για την αναγκαιότητα να υποτάξεις, στην αναστήλωση το “νέο” στο “παλιό” δεν έχει κανένα νόημα (εικ. 18).

Πάντα σε ένα πνεύμα συνεργασίας και με την σκέψη για μία εργασία πλούσια σε ανταλλαγές για ένα αμοιβαίο κέρδος δούλεψα με τον Mario Botta στη Γαλλία, στο Chambery κοντά σε ένα νεοκλασικό στρατόπεδο, έξω από τα τείχη της παλιάς πόλης όπου ο Botta είχε

ΕΙΚ. 17, 18 (ΣΕΛ. 38-39) :

Ανασύλωση Κάστρου,

Bellinzona, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑ:

Aurelio Galfetti

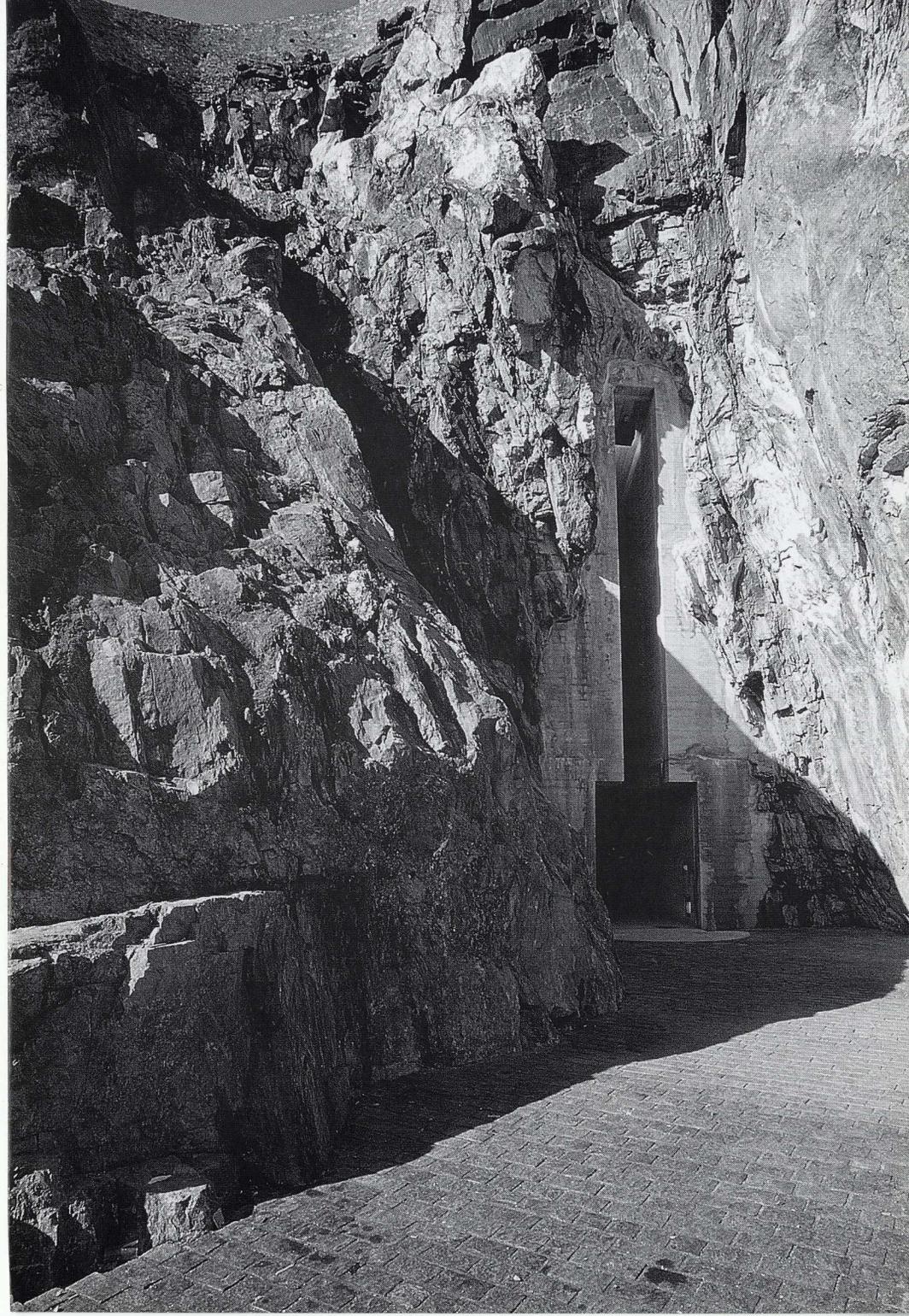
FIG. 17, 18 (P. 38-39) :

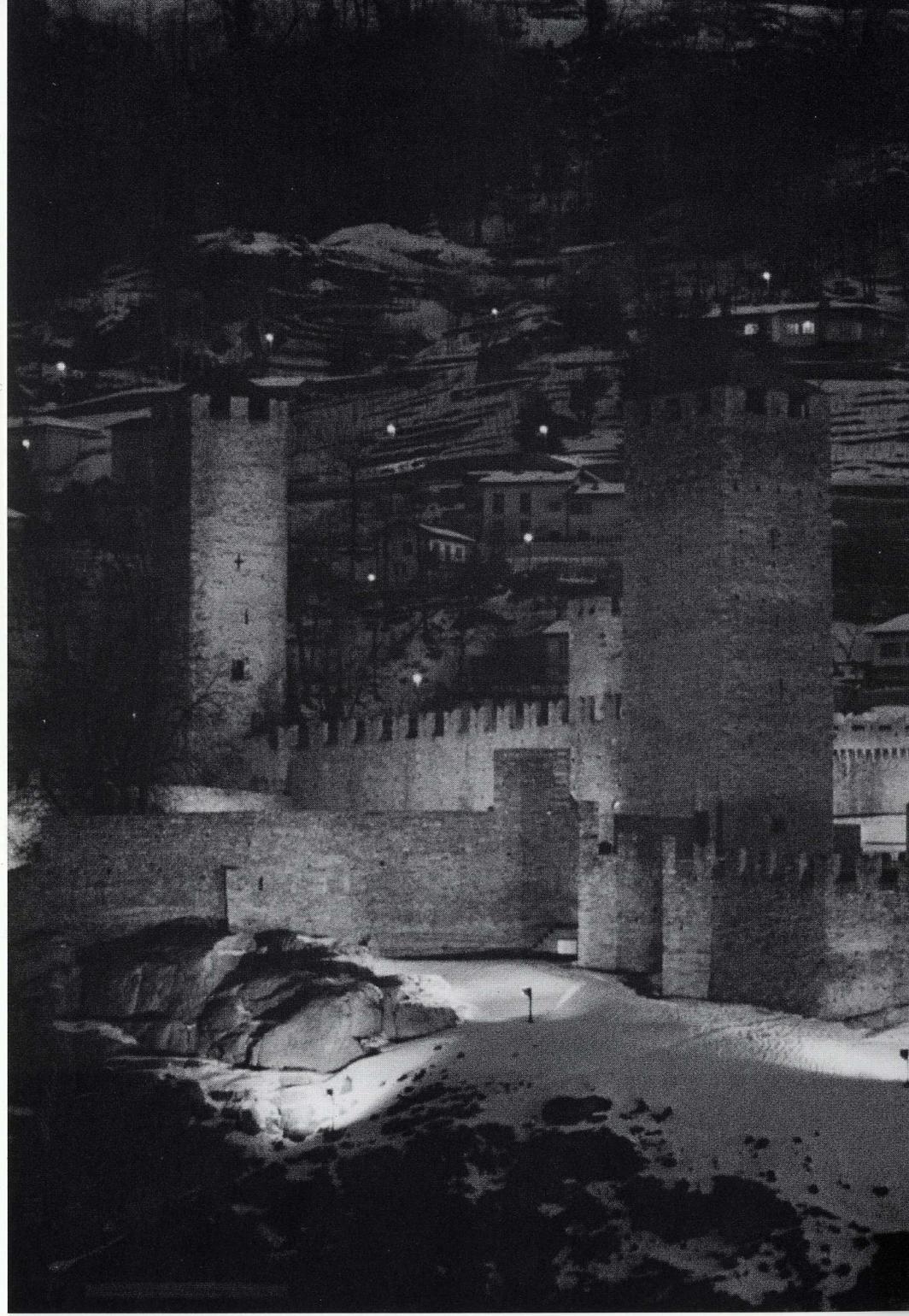
Castelgrande

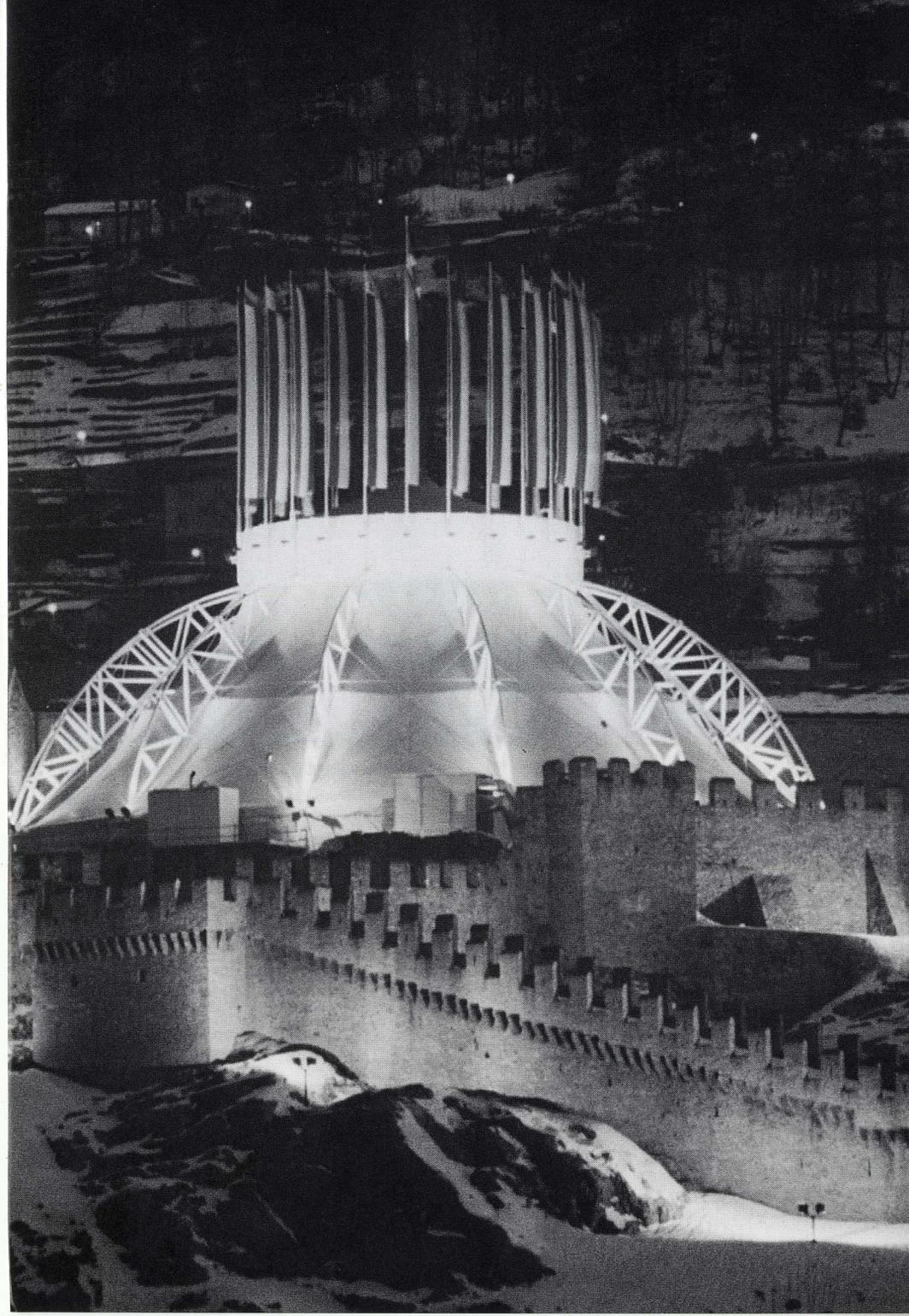
Bellinzona,

ARCHITETTO: Aurelio

Galfetti

ΕΙΚ. 19: Βιβλιοθήκη, Chambéry, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ: Aurelio Galfetti

FIG. 19: Biblioteca Chambéry, ARCHITETTO: Aurelio Galfetti

tortuosa. Nel 1965, quando Le Corbusier muore, rimaniamo senza padre, senza maestro. Assieme con Vacchini, per poterci costruire un riferimento iniziamo a cercare con i nostri mezzi, i nostri occhi. E il perché dei viaggi a Roma, in Europa, in America.

Un lavoro lungo, che passa attraverso lo studio della storia e si conclude in un breve periodo di postmodernità dove la storia diventa importante non solo nello studio ma purtroppo anche nel "prodotto". Credo, che in questo periodo, Vacchini, abbia ugualmente fatto cose molto interessanti come questa scuola a Montagnola (FIG. 12), dove, la decorazione, ha una grande importanza. Nella sua ricerca Vacchini è passato anche dalla Cina, come può sembrare da questa costruzione che è un bagno in Ticino e non una villa a Pechino. Anch'io parallelamente al lavoro di Vacchini, cerco di trovare una mia strada. Inizio una ricerca che mi porta ad avere molta attenzione per il contesto; cerco di imparare a leggere e interpretare il contesto. Questa è una posta a Bellinzona, dove si vede appunto questa attenzione ma, sicuramente, anche i resti di un viaggio di studi a Vienna.

Luigi Snozzi, invece, resta sempre molto fedele a un suo linguaggio razionalista. Questa è una casa che ha costruito con Vacchini, attorno agli anni sessanta e su questa strada ha camminato fino ad oggi. Lui e, forse, quello che meno si è lasciato influenzare dal postmoderno, come appunto dicono queste costruzioni di qualche anno fa'. Per trenta anni, ha progettato e costruito, più o meno nello stesso modo, in modo molto "moderno" privilegiando nella sua ricerca i rapporti tra l'esterno e l'interno, la fluidità dello spazio, le trasparenze cioè i temi fondamentali del Moderno (FIG. 13).

Queste immagini descrivono il mio percorso; a poco a poco ritrovo quel modo di pensare e fare che avevo sperimentato con il bagno pubblico di Bellinzona, un momento molto intenso. Questa è la costruzione di un centro tennistico (FIG. 14), dove, come sempre ciò che mi interessa, in primo luogo, è il rapporto, tra la costruzione e il contesto esteso fino al paesaggio naturale, sempre presente in queste vallate alpine. Il tema centrale ritorna ad essere quello del Bagno pubblico e cioè, la materializzazione del percorso di accesso. Questo muro e il percorso per andare agli spogliatoi e diventa, in questo caso, l'elemento principale della costruzione, riferimento per tutto

ΕΙΚ. 20: Βιβλιοθήκη, Chambéry, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ: Aurelio Galfetti
FIG. 20: Biblioteca Chambéry, ARCHITETTO: Aurelio Galfetti

κατασκευάσει ένα θέατρο. Εγώ έπρεπε να κατασκευάσω την βιβλιοθήκη (εικ. 19,20). Και σε αυτό το θέμα, περισσότερο από το κτίριο, με ενδιέφερε το εξωτερικό, η σχέση των χώρων που προκύπτουν ανάμεσα στο κτίριο και το ιστορικό κέντρο. Το κτίριο του Mario Botta είναι από τσιμέντο, πέτρα και μέταλλο βαμμένο μαύρο. Πήρα την πέτρα, το τσιμέντο και το σίδηρο με την σκέψη να κάνω με τα ίδια υλικά, μια αρχιτεκτονική εντελώς διαφορετική. Επαναλαμβάνω, σημαντικό ήταν το κενό, ο χώρος ανάμεσα στο νέο κτίριο και την παλιά πόλη.

Σε αυτή τη σχέση αμοιβαίων ανταλλαγών ανάμεσα στο Mario Botta τον Vacchini και μένα υπάρχουν στιγμές όπου το ύφος συγχέεται. Σε αυτήν όμως τη δουλειά, στη Λωζάννη (εικ. 21,22), αναδεικνύονται αυτά τα δάνεια, οι ομοιότητες με πολύ καθαρό τρόπο.

Αλλά και εδώ, για μία ακόμη φορά, αυτό που σε τελευταία ανάλυση με ενδιέφερε ιδιαίτερα, δεν ήταν το κτίριο από μόνο του, ήταν πάνω από όλα ο δημόσιος χώρος που αυτό το κτίριο μπορούσε να δημιουργήσει: την πλατεία, που περικλείεται από ένα στέγαστρο για στάση λεωφορείου και μια τράπεζα που υπήρχε. Μια πλατειούλα που δημιουργούσαν απλά δύο σειρές πλατανιών.

Τελειώνοντας θα ήθελα να αναφερθώ σε ένα ιδιαίτερο τομέα της δουλειάς μου. Επί τριάντα χρόνια υπήρξα συνεργάτης του Rino Tamí, που ήταν ίσως ο πρώτος αρχιτέκτονας στην Ευρώπη που συμμετείχε ενεργά στην κατασκευή των αυτοκινητόδρομων. Η σχέση μας ήταν ξεκάθαρη, εκείνος έκανε τη μελέτη και εγώ σχεδίαζα, αλλά μέσα από αυτή τη μαθητεία απέκτησα επαφή με τα θέματα των μεγάλων κατασκευών και έτσι έγινα ο αρχιτέκτονας που στο καντόνι του Ticino ενδιαφέρθηκε για τις μεγάλες διαστάσεις. Για αυτό το λόγο μου ανατέθηκε να μελετήσω την γραμμή για ένα τρένο ταχείας κυκλοφορίας που διασχίζει την περιοχή του καντονιού του Ticino. Για μένα ήταν η ευκαιρία και η ελπίδα να κάνω πολεοδομία με ένα διαφορετικό τρόπο από τον παραδοσιακό των ρυθμιστικών σχεδίων. Η εμπειρία είναι σε εξέλιξη εδώ και μερικά χρόνια αλλά δεν γνωρίζω ακόμα αν αυτή η ιδέα, του να επωφεληθεί δηλαδή κανείς από μία μεγάλη υποδομή σαν γενεσιουργό στοιχείο για ένα νέο πολεοδομικό χώρο, θα έχει συνέχεια.

Είναι όμως σε κάθε περίπτωση ένα σημαντικό βήμα προς μία

ΕΙΚ. 21: **Stabile Ulisse,**

Losanna, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ:

Aurelio Galfetti

FIG. 21: **Stabile Ulisse,**

Losanna, ARCHITETTO:

Aurelio Galfetti

EIK. 22: Stabile Ulisse, Losanna, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ: Aurelio Galfetti
FIG. 22: Stabile Ulisse, Losanna, ARCHITETTO: Aurelio Galfetti

ΕΙΚ. 23: Φράγμα, Bernina, ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ: Aurelio Galfetti

FIG. 23: Dighe del Bernina, ARCHITETTO: Aurelio Galfetti

l'insieme così come la passerella e l'elemento strutturale dell'insieme delle piscine.

Credo, però, che il lavoro che, paradossalmente, mi ha permesso di staccarmi dallo storicismo, dal postmoderno e di recuperare un intenso rapporto con le idee della modernità, è stato un lavoro di restauro. Avevo ricevuto da restaurare questo castello, in cima ad una collina al centro di una città che si chiama Bellinzona. Ho pensato, che il restauro non potesse essere limitato al solo edificio, ma che era un'occasione straordinaria per dare al lavoro di restauro una dimensione urbanistica, anzi territoriale. Il restauro doveva investire tutta la rocca, la collina, e il paesaggio.

Ancora una volta, il progetto, prima di essere un progetto di un oggetto, di un edificio, e un progetto di paesaggio e di percorsi. La roccia, la vigna, i prati sono elementi altrettanto importanti degli edifici. La stagione mi aiuta per marcare la differenza fra prima e dopo. Il lavoro principale su questo lato della collina è stato quello di trasformare questa natura, questa roccia straordinaria in un fatto artificiale, in un'architettura. La roccia spogliata dalla vegetazione diventa artificiale, diventa scultura, diventa architettura.

Su questo luogo si è costruito per sei mila anni e, sempre, per aderire ai nuovi bisogni, si sono trasformate le costruzioni precedenti. Mi è sembrato impossibile interrompere questo processo meraviglioso e ho creduto possibile modificare ancora una volta ciò che esisteva. Anzi ho creduto che fosse necessario aggiungere una parte nuova, quella corrispondente ai bisogni di oggi (FIG. 15). Un lavoro, che si è esteso a tutta l'area del castello, alla collina, alla vigna ai prati. È una trasformazione di un paesaggio romantico, sfuocato, oleografico in un paesaggio molto più concreto, molto più duro, più presente. L'idea che regge questa trasformazione è quella, secondo la quale, non ha senso restaurare una fortezza. Una fortezza è più affascinante, più evocatrice in quanto rovina e non in quanto fortezza restaurata. L'idea, allora, è quella di trasformare ogni elemento di difesa: la roccia, il muro, l'acqua, l'erba, in elementi di divertimento, in elementi ludici. Il luogo cessa quindi definitivamente di essere fortezza e diventa parco.

Ho anche avuto l'occasione straordinaria, di realizzare un collega-

mento, tra il livello della corte del castello e il livello di Piazza del Sole. Mi era stato chiesto di progettare due ascensori, per un collegamento rapido tra la città con il castello (FIG. 17). Anche in questo caso, come sempre, il fatto tecnico, la richiesta funzionale e un pretesto per la costruzione di uno spazio. Per l'architetto, sempre, il tema è: trasformare una necessità in uno spazio. Ecco alcune immagini di questo percorso, che entra nella roccia attraversando questo atrio. Qui l'artificiale e il naturale si legano in un rapporto dove è difficile individuare dove inizia l'uno e dove finisce l'altro. Questa è la finestra che collega la profondità della terra con il cielo, queste sono le scale, che salgono in questo buco nero, bagnato dall'acqua che esce dalle fessure della roccia (FIG. 16). All'interno di questo buco, ho costruito questa scala, che sale nel buio, e porta alla luce della corte del castello, dove inizia il dialogo con l'antico. Ovviamente, non ho lavorato solo sull'esterno, ho anche trasformato l'interno di questi edifici in uno spazio unitario. Erano spazi senza qualità architettoniche, con tante divisioni. Questo, e l'interno dell'edificio. Come ho detto, mi è piaciuto molto trasformare la fortezza, dove i muri erano elemento di difesa, di divisione, in un luogo di incontro, in un luogo dove i muri servono per l'incontro e non per la difesa.

Gli spazi a disposizione sono stati trasformati da depositi, da arsenale in museo, sale di riunione, sale di banchetti, e ristorante. Evidentemente un cambiamento di destinazione comporta una modifica dello spazio.

Ho anche avuto la fortuna di finire questo lavoro di restauro, quando Botta ha realizzato questa tenda per festeggiare i settecento anni di fondazione della Confederazione Svizzera. Sono due immagini, che dicono chiaramente, che le teorie sulla necessità di sottomettere, nel restauro, il "nuovo" "all'antico" non hanno nessun senso (FIG. 18).

Sempre in uno spirito di collaborazione, con l'idea di un lavoro ricco di scambi, per un arricchimento reciproco, ho lavorato con Mario Botta in Francia, a Chambéry, vicino ad una caserma neoclassica, fuori dalle mura della città antica, dove Botta aveva costruito questo teatro. Io dovevo costruire la biblioteca (FIG. 19, 20). Anche per questo tema, più dell'edificio, mi interessava l'esterno, la relazione degli spazi che si creavano tra l'edificio e il centro storico.

L'edificio di Mario Botta è fatto di cemento, di pietra e di metallo

EIK. 24: Νέα είσοδος του

Locarno, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ:

Aurelio Galfetti

FIG. 24: Nuova entrata di

Locarno, ARCHITETTO:

Aurelio Galfetti

πραγματική συνεργασία ανάμεσα στους αρχιτέκτονες και τους πολιτικούς μηχανικούς. Πιστεύω ότι σήμερα ο αρχιτέκτονας μπορεί να δουλέψει μόνο με διεπιστημονικό τρόπο, πρέπει να μάθει να συνεργάζεται πραγματικά με όλες τις άλλες ειδικότητες που συμμετέχουν στην διαδικασία της κατασκευής. Η παρέμβαση του αρχιτέκτονα μπορεί, ακόμα και όταν είναι περιορισμένη, να είναι καθοριστική αφού πρέπει να καθοδηγήσει όλες τις ειδικότητες στο θέμα του χώρου. Ο επίσημος σχεδιασμός για αυτή τη μεγάλη υποδομή ήταν ένας απλός σχεδιασμός χάραξης μιας γραμμής, ένας τεχνικός σχεδιασμός. Ο αρχιτέκτονας έχει την ευθύνη να μετατρέψει ένα τεχνικό σχεδιασμό σε ένα σχεδιασμό χώρου, ένα σχεδιασμό που δομεί το τοπίο, που δημιουργεί μία σχέση ανάμεσα στην κατασκευή και το ποτάμι, τα βουνά, την μορφολογία του εδάφους γενικότερα. Ο σιδηρόδρομος διασχίζει όλη την περιοχή αλλά το μεγαλύτερο μέρος της γραμμής είναι μέσα σε τούνελ. Κάθε φορά που το τρένο βγαίνει από το βουνό δίνεται μια ευκαιρία επανασχεδιασμού αυτού του σημείου του περιβάλλοντος, συγκρότησης ενός εξειδικευμένου πολεοδομικού πλάνου που προκύπτει ακριβώς από αυτή την μεγάλη υποδομή.

Εξ αιτίας αυτής της “αναγνώρισης” μου ως ένας αρχιτέκτονας που ξέρεי να δομεί το περιβάλλον, μου εμπιστεύθηκαν την θέση του συμβούλου με την κατασκευή ενός φράγματος στη Bernina (εικ. 23). Είναι ένα φράγμα που αντιστέκεται στην ώθηση του νερού από το βάρος του. Έχει λοιπόν μια μορφή που είναι εντελώς διαφορετική από τη μορφή ενός φράγματος που αντέχει την ώθηση του νερού με τη μορφή τόξου. Υπήρχε ένα μικρό φράγμα που έπρεπε να ψηλώσει. Προφανώς οι συζητήσεις ήταν ατελείωτες. Αναρωτιόμασταν πόσο ψηλό θα μπορούσε να είναι το φράγμα ή πόσο ψηλά θα μπορούσε να είναι η λίμνη. Λέγανε ότι η λίμνη δεν μπορούσε να ψηλώσει γιατί θα κατέστρεφε το περιβάλλον. Εγώ πιστεύω ότι η λίμνη ψηλά είναι πιο όμορφη από την λίμνη χαμηλά.

Με ονόμασαν σύμβουλο επί της αισθητικής. Δεν θέλησα να είμαι κάτι τέτοιο γιατί είναι η χειρότερη αποστολή για έναν αρχιτέκτονα. Έκανα όμως απλά την δουλειά που μέχρι πριν λίγο καιρό έκαναν οι πολιτικοί μηχανικοί χωρίς προβλήματα. Έβαλα το φράγμα στη σωστή θέση, το ενέταξα όπου ήταν σωστό να ενταχθεί. Το να τοποθετήσεις ένα φράγμα δεν είναι ένα πρόβλημα αισθητικής, είναι ένα τεχνικό πρόβλημα που λύνεται λαμβάνοντας υπό όψη το περιβάλλον. Για ακόμα μία φορά επρόκειτο για έναν μετασχηματισμό, μία δόμηση του περιβάλλοντος, και όχι

pitturato di nero. Ho ripreso la pietra, il cemento, il ferro con l'idea di fare, con gli stessi materiali, una architettura completamente diversa. Ripeto, importante era il vuoto, lo spazio tra il nuovo edificio e la città vecchia. In questo rapporto di scambio reciproco tra Mario Botta, Vacchini e me, ci sono momenti dove il linguaggio si confonde. In questo lavoro, a Losanna (FIG. 21, 22), emergono questi prestiti, queste similitudini, in modo forse troppo evidente.

Ma anche qui, ancora una volta, ciò che in definitiva mi interessava particolarmente, non era tanto l'edificio in se stesso, ma era, soprattutto, lo spazio pubblico che questo edificio poteva generare, la piazza compresa tra una pensilina per il bus ed una banca esistente. Una piazzetta costruita semplicemente con due filari di platani.

Per finire, vorrei trattare una parte un po' particolare del mio lavoro. Per trenta anni sono stato collaboratore di Rino Tami che è stato, forse, il primo architetto in Europa a partecipare intensamente alla costruzione delle autostrade. Il nostro rapporto era chiaro, lui progettava e io disegnavo, ma attraverso questo apprendistato sono entrato nelle tematiche delle grandi costruzioni e sono così diventato, l'architetto, che in cantone Ticino, si interessa alla grande dimensione. Per questa ragione mi è stato dato l'incarico di progettare il tracciato per un treno veloce che attraversa il territorio del Cantone Ticino. È stata per me l'occasione di poter sperare di fare urbanistica in un modo diverso da quello tradizionale dei piani regolatori. L'esperienza è in corso da alcuni anni ma non so se questa idea di approfittare di una grande infrastruttura come elemento generatore di un nuovo spazio urbano, avrà un seguito.

E però in tutti i casi un passo importante verso una vera collaborazione tra gli architetti e gli ingegneri. Io credo che oggi l'architetto può lavorare solo in modo interdisciplinare anzi deve imparare a collaborare veramente con tutte le altre specialità che concorrono nel processo di costruzione. L'intervento dell'architetto, può anche essere limitato, ma determinante poiché deve ricondurre tutte le componenti specifiche al tema dello spazio. Il progetto ufficiale per questa grande infrastruttura era un semplice progetto di tracciato, un progetto tecnico; l'architetto ha

ΕΙΚ.25: Νέα είσοδος του Locarno, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ: Aurelio Galfetti

FIG.25: Nuova entrata di Locarno, ARCHITETTO: Aurelio Galfetti

il compito di trasformare un progetto tecnico un progetto di spazio, un progetto che costruisce il paesaggio, che mette la costruzione in relazione al fiume, alle montagne alla morfologia del territorio in generale. La ferrovia attraversa tutto il territorio ma, per una gran parte, e in galleria. Ogni volta che la ferrovia esce dalla montagna, diventa un'occasione per ridisegnare quella parte di territorio, per fare un piano urbanistico particolare, indotto appunto da questa grande infrastruttura.

Grazie a questo "riconoscimento" di architetto che sa costruire il territorio, mi è stato affidato il compito di consulente per la costruzione di una diga sul Bernina (FIG. 23). È una diga che resiste alla spinta dell'acqua con il suo peso, quindi ha una forma che è l'esatto contrario della forma di una diga che resiste alla spinta dell'acqua appunto con la sua forma ad arco. Esisteva una piccola diga che doveva essere innalzata; ovviamente le discussioni sono state interminabili. Ci si domandava quanto la diga potesse essere alta, oppure quanto poteva essere alto il lago. Si diceva che il lago non poteva essere alzato perché si sarebbe rovinato il paesaggio. Io credo che il lago alto sia molto più bello del lago basso così come questa immagine lo mostra chiaramente.

Ero stato chiamato consulente estetico, che è il peggior compito per un architetto e non ho voluto esserlo. Ho fatto invece semplicemente il lavoro che, fino a qualche tempo fa, gli ingegneri, facevano senza problemi. Ho messo la diga nel posto giusto, l'ho attaccata dove è corretto attaccarla. Situare una diga non è un problema estetico; è un problema tecnico che va risolto tenendo conto del paesaggio. Ancora una volta si è trattato di trasformare, di costruire un paesaggio, non di decidere se la diga era troppo alta, o troppo lunga. Si trattava di fare una costruzione, corretta, precisa che stabilisse un nuovo rapporto con il paesaggio, diverso, ma altrettanto interessante.

Per concludere vi presenterò, l'ultimo mio lavoro: l'arrivo dell'autostrada in una cittadina (Locarno), un'autostrada che esce da una galleria e si conclude in una grande rotonda. Una rotonda che mette in contatto la dimensione autostradale con la dimensione urbana. Anche qui, il tema era, approfittare di questa necessità funzionale, usare questa struttura nuova, non come elemento di distruzione della città, ma come elemento di saldatura tra le diverse parti della città. L'arrivo dell'autostrada genera molti problemi, ad esempio quello delle immissioni foniche. Si

να αποφασίσεις αν το φράγμα ήταν πολύ ψηλό ή πολύ μακρύ. Επρόκειτο για μια κατασκευή σωστή, μια κατασκευή με ακρίβεια, που ορίζει μια νέα σχέση με το περιβάλλον, διαφορετική αλλά πάντα ενδιαφέρουσα.

Τελειώνοντας θα σας παρουσιάσω την τελευταία μου δουλειά: την άφιξη του αυτοκινητόδρομου στη μικρή πόλη του Locarno, έναν αυτοκινητόδρομο που βγαίνει από ένα τούνελ και τελειώνει σε ένα κυκλικό ανοικτό χώρο. Ένα χώρο που συνδέει την διάσταση του αυτοκινητόδρομου με την διάσταση της πόλης. Και εδώ το θέμα ήταν να εκμεταλλευτείς αυτή τη λειτουργική αναγκαιότητα, να χρησιμοποιήσεις αυτή τη νέα δομή όχι σαν στοιχείο καταστροφής της πόλης αλλά σαν συνεκτικό στοιχείο ανάμεσα στα διαφορετικά της μέρη. Η άφιξη του αυτοκινητόδρομου προκαλεί πολλά προβλήματα για παράδειγμα η ηχητική ρύπανση. Έπρεπε να κατασκευαστεί ένας τοίχος δεκατέσσερα μέτρα ψηλός για να εμποδίσει τον θόρυβο να εισβάλλει στην πόλη (εικ. 24). Ήταν όπως πάντα η ευκαιρία να μετασχηματίσεις μια λειτουργική αναγκαιότητα σε μία διαδρομή, σε ένα πολεοδομικό χώρο. Αυτό που με ενδιαφέρει δεν είναι το αντικείμενο-τοίχος αλλά ο χώρος που αυτό το αντικείμενο θα δημιουργούσε στην πόλη και πάνω από όλα η σχέση που θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε ανάμεσα σε αυτούς τους νέους πολεοδομικούς χώρους και το περιβάλλον (εικ.25,26, 27). Αυτή τη στιγμή κατασκευάζεται ένας κυκλικός ανοικτός χώρος. Σχεδίασα μία πλατεία που τοποθετώ πέντε μέτρα πάνω από το επίπεδο του δρόμου. Έπρεπε να είναι μία “πλατεία” στις παρυφές της πόλης που θα φιλοξενούσε διάφορες εκδηλώσεις. Τα πράγματα μετασχηματίζονται πάντα όταν τα φτιάχνεις. Καθώς προχωρούσαμε αναρωτιόμαστε τι πραγματικά θα μπορούσε να γίνει. Μου ζητήθηκε να σχεδιάσω μία μεγάλη τέντα, για 10.000 ανθρώπους για το φεστιβάλ του Locarno. Μία κατασκευή που θα σηνόταν μόνο το καλοκαίρι.

Μία στήλη, μία μόνο στήλη θα στήριζε όλη την κατασκευή. Είναι μία μελέτη για την πόλη που μετασχηματίζεται, που προσθέτει νέους χώρους σε χώρους που ήδη υπάρχουν. Είναι η πόλη που ζει.

trattava di costruire un muro alto quattordici metri per impedire al rumore di invadere la città (FIG. 24). E stata come sempre, l'occasione di trasformare, una necessita funzionale in un percorso, in uno spazio urbano. Cio che mi interessa non era l'oggetto, il muro, ma lo spazio che questo oggetto poteva generare nella città e, soprattutto il rapporto che si poteva creare tra questi nuovi spazi urbani e il paesaggio (EIK.25,26, 27). Queste immagini parlano chiaramente. Questa e la rotonda che attualmente e in costruzione. Ho progettato una piazza situate cinque metri sotto il livello della strada. Doveva essere una "piazza" al margine della città storica per ospitare manifestazioni diverse. Le cose si trasformano sempre facendole. Man mano che cresceva ci si interrogava su che cosa veramente poteva diventare. Mi e stato chiesto di progettare una grande tenda per 10.000 persone, per il festival di Locarno. Una struttura che si monta solo d'estate. Un palo, un solo palo che sostiene tutta la struttura. E un progetto per la città che si trasforma, che aggiunge spazi nuovi a spazi esistenti; e la città che vive.

EIK. 26, 27 (ΣΕΛ.58-59,
60-61): Νέα είσοδος
του Locarno, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝ:

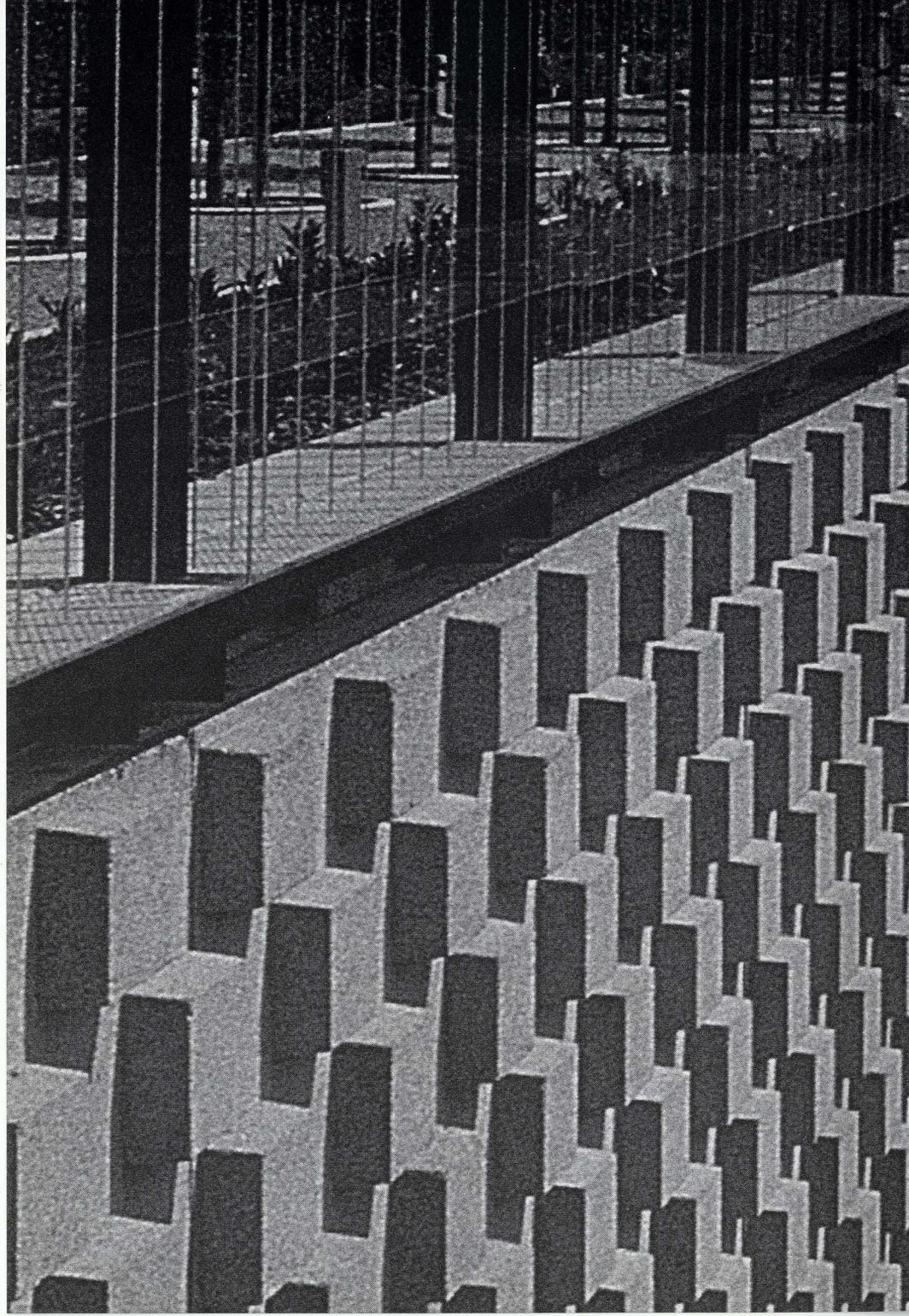
Aurelio Galfetti

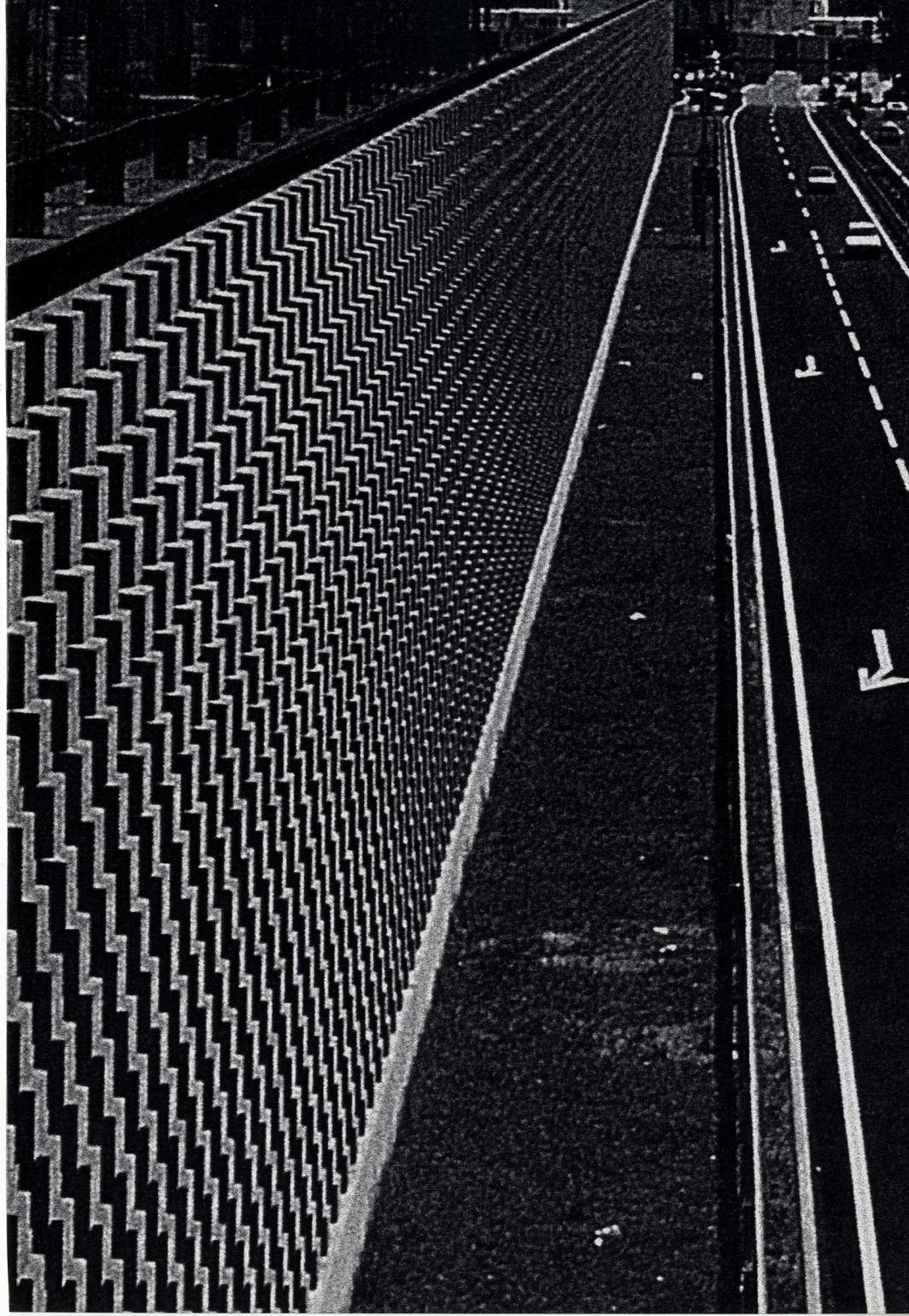
FIG. 26, 27 (P. 58-59,
60-61): Nuova entrata
di Locarno, ARCHITETTO:

Aurelio Galfetti

Πανσωτηρίου
ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ISBN 960-75-10-83-6